

Debreceni Egyetem
Bölcsészstudományi Kar
Magyar Nyelvtudományi Tanszék

A magyar nyelv tanítása Észtországbán

Témavezető:

Dr. Hoffmann István
tanszékvezető, egyetemi tanár

Társ-témavezető:

Dr. Tõnu Seilenthal
tanszékvezető, egyetemi docens

Készítette:

Tóth Anikó Nikolett
V. magyar–finnugor

Debrecen, 2011

Tartalom

1. Bevezetés	1
2. A magyar–észt kapcsolatok áttekintése	3
2.1. A kulturális és diplomáciai kapcsolatok korszakai	3
2.2. Az intézmények és társaságok szerepe	7
2.3. Magyar nyelvoktatás Észtországban – észt nyelvoktatás Magyarországon.....	10
3. A magyartanítás története a Tartui Egyetemen	
3.1. A tartui magyartanítás kialakulása és korszakai	12
3.2. A kezdetektől 1941-ig	13
3.3. Az 1944-től 1993-ig tartó időszak.....	20
3.4. A hungarológiai főszak megalapításától napjainkig	21
4. A tartui hungarológiai képzés	
4.1. A tartui hungarológiai képzés sajátosságai.....	23
4.2. A hungarológia oktatásának személyi és tárgyi feltételei.....	23
4.3. A tanegységlistából levonható tanulságok.....	25
4.4. Tudományos munka és kapcsolatok.....	28
4.5. Ösztöndíj lehetőségek.....	29
5. Az oktatási tananyagok régen és most	
5.1. Az oktatás során használt nyelvkönyvek.....	31
5.2. Szótárak a magyar nyelv oktatásában.....	32
6. A magyaroktatás helyzete napjainkban	39
Mellékletek	41
1. levél: A Magyar Intézet szabályzata.....	42
2. levél: Virányi Elemér levele az egyetemi tanácsnak, 1923. március 7.	45
3. levél: Györke József levele az egyetemi tanácsnak, 1935. május 16.	46
Irodalom és források.....	47

1. Bevezetés

A dolgozat célja, hogy minél részletesebben és sokoldalúbban mutassa be a hungarológia történetét és a magyaroktatás mai helyzetét Észtországban. A két ország közötti kapcsolat egyedisége, fontossága önmagában indokolja, kiemeli a témát, ezt bizonyítja, hogy az 1920-as évekkel kezdődően folyamatosan és nagy számban jelentek meg a témát érintő cikkek, beszámolók és tanulmánygyűjtemények. A dolgozat célja elsősorban ezek összegyűjtése, áttekintése és legfőképpen egységbe foglalása, illetve az a mai helyzet, a tartui hungarológiai képzés sajátosságainak megírása a magyaroktatás szempontjából. Az eddig megjelent tanulmányok több témakörből kerültek ki és érintik többek között a két nép közötti kulturális (KIMMEL 1987; FÜLEI-SZÁNTÓ 1994; GUSTAVSON 1994, LOODUS 1994; SEPP 1994, TÓTH 1994) és diplomáciai kapcsolatokat (ARUMÄE 1994; JÁVORSZKY 2001a), valamint a magyarságtudomány helyzetét (LENGYEL TÓTH 2003; SINIMETS 2003) és a tartui hungarológiai főszaak létrejöttét (POMOZI 1995, 1996). A legtöbb írás elsősorban a Tartui Egyetemhez kötődik, a magyaroktatás kialakulásáról ír többek között POMOZI 1993; NURK–SEILENTHAL 1995, 1998; SEILENTHAL 1997 míg a lektorokról szóló munka MESIPUU 1997; ÁRPÁS 1998; SEPP 1998.

Az eddigi szakirodalom elsősorban személyes tapasztalatokra, valamint a két világháború közötti lektorok és más kiemelkedő oktatók feljegyzéseire és a korabeli hivatalos iratok és levelezésekre támaszkodik. Elsődleges forrásuk CSEKEY ISTVÁN 1928-ban megjelent Északi írások című műve, amely a szerző válogatott cikkeit tartalmazza. A legalaposabb tanulmány TÖNU SEILENTHAL (2003) nevéhez kötődik, amelyben a a korabeli hivatalos papírok és levelezések alapján vázolja fel hitelesen a tanszék történetét.

A kutatás során ezekhez az írásokhoz személyesen is hozzáfértem a tartui Nemzeti Levéltárban (Rahvuserhiiv, Tartu Maa-Arhiiv). A forrásként felhasznált leveleket a levéltári jelzés alapján jelöltem, illetve mellékletként fontosabb iratot mellékletként csatoltam a dolgozathoz. Továbbá felhasználtam a tanszék által a rendelkezésemre bocsátott adatokat, hivatalos tanterveket, tantárgyleírásokat (utóbbiak hozzáférhetőek az egyetem tanulmányi rendszerében (ÕIS:

Õppeinfosüsteem) is, lásd: <https://www.is.ut.ee/pls/ois>). A jelenlegi oktatási munka és projektek feltérképezéséhez az érintettek szóbeli közléseire, valamint a velük folytatott levelezésre támaszkodtam.

A dolgozat első részében az észt–magyar kulturális kapcsolatok kialakulását, a magyar nyelv oktatásának történetét mutatom be. Az észt–magyar kapcsolatok áttekintése úgy vélem több szempontból is tanulságos, tekintve, hogy ezek alakulása jelentős hatással voltak az észtországi, különösen a tartui magyaroktatásra nézve, valamint az észtországi magyar tanítást közvetve, ill. közvetlenül érintő események és ezek hatása is érthetőbbé válnak. Az észtországi magyartanítás az ország számos pontjához, illetve intézményéhez, intézetéhez köthető, azonban a Tartui Egyetemnek mindig is kiemelkedő szerep jutott. Jelentősége miatt részletesen foglalkozom a magyar tanszék létrejöttével – melynek kalandos története önmagában is értékes színfoltja a külföldi magyaroktatás alakulásának–, illetve szerepvállalásával és jelenlegi helyzetével a hungarológiai tárgykörében.

A dolgozat második felében a magyaroktatás jelenlegi helyzetével és lehetőségeivel, illetve az oktatás során felmerülő aktuális problémákkal foglalkozom. A tanszék bemutatása során röviden áttekintem az intézményi és oktatói feltételeket, valamint a tanszék magyar vonatkozású tudományos munkáját, mely több tudományterületen is kiemelkedő fontosságú eredményeket ért el. Az oktatott tárgyak bemutatásával a hungarológiában folyamatosan felmerülő országismereti és a tanóra tartalmi összetételét érintő kérdésekre kívánok reflektálni. Az oktatási anyagok régen és most című fejezetben a magyar nyelv tanítása során felhasznált oktatási anyagokkal, valamint kifejezetten az észtek számára írt munkákkal, valamint ezek hiányából adódó problémákkal foglalkozom. Végezetül a magyar mint idegen nyelv mai helyzetét tárgyalom röviden.

2. A magyar–észti kapcsolatok áttekintése

Az észti nép soha nem hódított, nem vált nagyhatalommá és népessége nem haladja meg a több milliót. Mondhatnánk, hogy az észtek európai vagy világmértékben mérve nem „csináltak” történelmet. Viszont mindig is jelen voltak és részt vettek benne. Ez a kicsivel több mint 1 millió fős nép Európa egyik legrégebben egyhelyben élő népe, miközben joggal nevezik határnépnek. Észtország, akárcsak Magyarország a Nyugat és Kelet közötti mezsgye metszéspontján helyezkedik el, ezáltal a letelepedésük óta eltelt több mint 4,5 ezer évben több alkalommal csaták és háborúk színtere volt (BERECZKI 1992: 85).

Összehasonlítva a balti államok és Magyarország kapcsolatát kiderül, hogy Észtországgal a legerősebb a kapcsolat, amit elsősorban a nyelvrokonság eszméje indokol, ugyanakkor a finn–magyar kapcsolatokhoz képest az észtekkel való kapcsolatfenntartás mindig is háttérbe szorult. Mégis az észti–magyar kapcsolat a huszadik század óta folyamatosan jelen van a két nép életében és ha külső körülmények ideiglenesen meg is szakították a kapcsolatot később mindig helyreálltak és erősebbek lettek mint korábban valaha.

2.1. A kulturális és diplomáciai kapcsolatok korszakai

THEA SEPP felosztása alapján (SEPP 1994: 101–109) az észti–magyar kapcsolatokat 5 korszakra oszthatjuk.

Az **első korszak** a „teljes tudatlanság” időszaka, amely a két nép közötti egyszerű és esetleges kapcsolatot jelöli és a kezdetektől a XVIII. század végéig tart. A két nép közötti érintkezés kezdetét szinte lehetetlen meghatározni, az észtekkel való korai összeköttetésekre kevés adatot találunk. Ennek okai elsősorban földrajzi és gazdasági okokban rejlenek, mivel északi népként az észtek nem kerültek bele a körforgásba. Ezek a kapcsolatok egészen a XIX. század közepéig szórványosan jelentkeztek, főként egy-egy személyhez és annak munkásságához kapcsolódóan.

Biztosabb adatokkal csak a XVI. századtól számolhatunk. Az azt megelőző időszakba leginkább kalandos, szájhagyományban élő történetek visznek vissza, mint báró Ungern-Sternberg, a Dagö-szigeti híres rablót említi meg, akinek őse Kálmán

király seregének parancsnokaként kerülhetett északra, valamint Mátyás egyik követét, aki valószínűleg Lívónián keresztül tért haza útjáról.

A XVI. század fontos magyar személyisége Somlyai Báthory István, aki erdélyi fejedelmeként lengyel királlyá való koronázásakor megfogadta Lívföld visszaszerzését. 1579–1581 között három sikeres hadjáratot indított, míg végül Pleskauig visszaszorították Retteget Iván cár seregeit. Báthory meglehet személyesen sosem járt az északi vidéken, azonban kulturális tevékenysége meghatározó volt az észtek életében. A területek elfoglalása után a magyar–észt művelődéstörténet új fordulatot vesz, amikor Báthory megalapítja a tartui jezsuita kollégiumot és fordítói szemináriumot 1583-ban. Ez az első magasabb fokú iskolai intézmény észt területen. POMOZI éppen ezért ezt az évszámot tekinti az észt és magyar kultúra közötti kapcsolat kezdetének (POMOZI 1998: 47). A magyar nyelv oktatása azonban ekkor még elképzelhetetlen volt és egészen 1923-ig nem is valósulhatott meg. Ugyanakkor számos magyar hallgató fordult meg az 1632-ben alapított egyetemen. POMOZI PÉTER kutatásaiból kiderül, hogy az Academia Gustavianán, az egyetem anyakönyve szerint három erdélyi és egy felső-magyarországi evangélikus teológus tanult, köztük az 1643. október 26-án felvett Jacobus Pinnerius. Utóbbi bejegyzésénél az szerepel, hogy ungarus volt, ugyanakkor ez csupán arra utalhat, hogy a Magyar Királyságból származó, tehát más nemzetiségű is lehetett. 1690–1710 között számos erdélyi szász és egy magyar hallgató fordult meg az egyetemen. 1710-ben a cári csapatok elől Pärnuba menekített svéd egyetem megszűnt, ezáltal az erdélyi és a felvidéki vándordíákok elmaradtak (POMOZI 1998: 47–48).

A **második korszak** kezdetét SAJNOVICS JÁNOS és GYARMATHY SÁMUEL munkássága fémjelzi, ezáltal a két nép közötti kapcsolat teljesen új színben tűnik fel és meghatározó lesz a nyelvrokonság eszméje. A XIX. század közepétől a közemberek számára is egyre ismertebbé válik a két nép közötti rokonság, amit az 1848-49 magyar szabadságharcban részt vett és hazatért észt katonák elbeszélései is erősítenek (MEDIJAINEN 2001: 10).

1920-ig tart. Nyelvészek érdeklődése is felélénkül és olyan személyek kerülnek kapcsolatban az észt nyelvvel, illetve Észtországgal, mint REGULY ANTAL, BUDENZ JÓZSEF és HUNFALVY PÁL, aki 1871-ben *Utazás a Balt-tenger vidékein* című két kötetes műben írta meg körutazásának történetét. Az észt–magyar kapcsolatokat

rendkívül sokoldalúan szolgálta az 1910-ben, Budapesten alapított Turáni Társaság, illetve a Turán című folyóirat, amelyben számos, a két nép kapcsolatát érintő cikk jelent meg. Többek között olyan személyek publikáltak itt, mint VIRÁNYI ELEMÉR és CSEKEY ISTVÁN, akik a Tartui Egyetem magyaroctatásában, illetve a magyar kultúra megismertetésében vettek részt.

1918. február 24-én Észtország kinyilvánította függetlenségét és az 1919-ben ismét megnyitott Tartui Egyetemen az észt lett az oktatás hivatalos nyelve az addigi német nyelvű oktatás helyett (SEILENTHAL 1997: 185).

A **harmadik korszak** 1920-tól a második világháború kezdetéig tart. SEPP tanulmányában 1940-nel határozza meg a korszak végét, azonban ekkor még viszonylag aktív és élénk kapcsolatápolásról beszélhetünk, így célszerűbb lenne 1941-et megjelölni a korszak végeként (FAZEKAS JENŐ, tartui magyar lektor is 1941-ig tartott órákat az egyetemen és csak február 14-én hagyta el a várost). Ez a kapcsolatok kiteljesedésének időszaka, megkezdődik a magyar anyanyelvi lektorok első korszaka a Tartui Egyetemen, megnő a magyarról észtre fordított szépirodalmi művek száma. A két világháború közötti időszakban minden év október harmadik hetében a finnek, észtek és a magyarok közösen ünnepelték meg a finnugor nyelvrokonsági napokat, s ebből az alkalomból tömegméretű találkozókra is sor került az érintett országok képviselőinek részvételével (TÓTH 1994: 110).

Magyarország 1921-ben ismerte el a függetlenné vált Észt Köztársaságot és 1923-ban követséget nyitott Tallinnban, amit hosszabb procedúra előzött meg. Felmerült ugyanis a kérdés, hogy hol hozzák létre a baltikumi területekkel való kapcsolattartás központját. JUNGERTH MIHÁLY 1921. július 5-én, Rigában kelt levelében négy lehetőség említ meg. Eszerint elképzelhető volt, hogy stockholmi, varsói vagy berlini követségekre bízzák a baltikumi területek diplomáciai feladatait vagy önálló diplomáciai képviseletet állítanak fel. Utóbbi mellett olyan érvek szóltak, mint a földrajzi közelség, valamint az előző képviseletek így is nagyfokú megterheltsége. Az önálló képviselet ugyanakkor rigai és tallinni székhellyel is megoldható lett volna. JUNGERTH MIHÁLY szerint a tallinni képviselet melletti döntésben a „a rokoni kapcsolat és a két állam közötti baráti viszony” játszott szerepet (MARTONYI 2001: 3; dr. Jungerth Mihály levele Bánffy külügyminiszterhez: JÁVORSZKY 2001a: 50–52)

A követség székhelye 1928-ban – sajnos ma már megfejthetetlen okok miatt – Helsinkibe került át, s az 1940-es szovjet megszállásig onnan intézték az észti ügyeket is. A megszállással megszűnt Észtország szuverenitása, a két nép közötti diplomáciai kapcsolatok megszakadtak és mintegy 50 évig szüneteltek (JÁVORSZKY 2001b: 38).

A **negyedik korszak** tárgyalására SEPP kevésbé tér ki. Az észtek külföldi kapcsolatok szinte teljesen megszűntek. A háború végére 200 000 emberrel csökkent az ország lakossága. A szovjet rendszer ellehetetlenítette az észti önállóság minden formáját, könyveket semmisítettek meg, köztük minden elérhető tankönyvet (BERECZKI 1992: 89). Valószínűleg ennek esett áldozatul FELIX OINAS és FAZEKAS JENŐ készülő, 1000 oldalasnak szánt, magyar–észti szótárának kéziratai is.

A II. világháború után kárpátaljai fiatal magyarok felsőoktatási tanulmányaikat jelentősen megnehezítette, hogy a felvételi vizsgát csak az adott ország nyelvén tehették le. Azonban a Tartui Egyetem lehetővé tette számukra a magyar nyelvű felvételi vizsgát, ennek köszönhetően jelentős számban kerültek Tartuba magyar egyetemisták. Az ekkor idekerültek egy része végleg Észtországban telepedett le és sokan részt vettek a magyaroktatásban a finnugor tanszéken, enyhítve ezzel az anyanyelvű lektor hiányát.

Az 1970-es, 1980-as években közvetlen kezdeményezésekre, a két ország közötti kapcsolatfelvételre nem volt még lehetőség. A hivatalos ügyeket Moszkván keresztül intézték. Közvetlen kapcsolatok csak az úgynevezett testvérvárosi keretben jöhettek létre, leginkább kulturális területeken. A legaktívabb együttműködés Szolnok–Tallinn és Veszprém–Tartu között működött. Ennek ellenére bizonyos aktivitás mégis megfigyelhető, főként a zene- és színházművészet, illetve az irodalom terén (bővebben lásd TÓTH 1994).

Az **ötödik korszak** 1989-től napjainkig. Szorosabb kapcsolatok kialakítására már 1988-tól lehetőség nyílt, mivel a Szovjetunió szövetséges köztársaságai megkapták az önálló nemzetközi kapcsolatfelvétel jogát. Már abban az évben ILMAR MOSS vezetésével kulturális követség járt Magyarországon. Közvetlen együttműködési szerződést kötöttek a Magyar Képző- és Iparművészeti Szövetség és az Észt Képzőművész Szövetség között, 1989-ben Tallinnban Vasarely-kiállításra került sor, míg 1989 elején, Tallinnban megalapították az Észt–Magyar Társaságot (elnök REIN OTSASON, alelnök: MALL HELLAM, TÖNU SEILENTHAL), társaság élén Mall Hella

állt, illetve az Munkácsy Mihály Észtországi Magyar Kulturális Egyesületet, melynek vezetője BÁN ISTVÁN, kutató állatorvos. Rövid ideig önálló, magyar nyelvű hírmondóval is rendelkeztek.

Meglehet, hogy a szovjet rendszer végnapjaiban egyre erősödött a két ország közötti kulturális és tudományos kapcsolat, a fordulatot mégis Észtország függetlenségének a kikiáltásával következett be (CSÚCS 1997: 15). A diplomáciai kapcsolatok újrafelvételére már 1991. szeptember 2-án sor került Budapesten, a három balti külügyminiszter együttes Magyarországra látogatásának alkalmával. Észtország 2001 végéig bécsi nagykövétet akkreditálta hazánkba, miközben 1999-ben ideiglenes ügyvivő irányításával megnyílt a budapesti észti nagykövetség, amelynek vezetését 2001 decemberében nagyköveti szintre emelték.

A tallinni magyar nagykövetség megnyitásáról rögtön Észtország függetlenségének visszanyerése után tárgyalások folytak, azonban ennek megvalósulása évekbe tellett, addig a helsinki magyar nagykövet akkreditálták Észtországban, valamint a másik két balti államban (CSÚCS 1997: 15). Magyarország végül 1999-ben nyitott nagykövetséget Tallinnban. Magyarországnak 1994 áprilisa óta Tallinnban és Tartuban, Észtországnak pedig Budapesten működik tiszteletbeli konzulja és a Tallinnban aláírták a kulturális, tudományos és oktatási együttműködésről szóló kormányközi egyezményt (CSÚCS 1997: 15). A kapcsolatok előtt új perspektívák nyíltak meg azzal, hogy 2004. március 29-én Észtország NATO-taggá vált, valamint május 1-jén Magyarországgal együtt csatlakozott az Európai Unióhoz.

Első magyar államfőként GÖNCZ ÁRPÁD látogatott a balti országba 1996 májusában, illetve MÁDL FERENC köztársasági elnök első hivatalos külföldi útja is Észtországba vezetett, 2000-ben és 2004 augusztusában részt vett a tallinni Finnugor Világkongresszuson. De hivatalos látogatást tett Észtországban többek között 2000-ben ORBÁN VIKTOR, aki az első, észti földön járt magyar miniszterelnök, valamint 2006-ban SÓLYOM LÁSZLÓ.

2.2. Az intézmények és társaságok szerepe

A magyar nyelv és kultúra elsajátításának hagyományos helyszínei általában a középiskolai és a magasabb szintű egyetemi oktatás részeként lehetséges, valamint más hivatalos vagy baráti intézményeken keresztül (KERESZTES 2002: 7). A magyar

nyelv iránti érdeklődés ugyan kiemelkedő Észtországban, mégis kevés ahhoz, hogy középiskolai keretek között lehetőség legyen az oktatására. Ezeknek a szervezeteknek legfontosabb célja kultúra ápolása, az összetartozás erősítése. A magyar nyelv oktatására nem nyújthatnak lehetőséget a megfelelő tanerő és az érdeklődés hiányában.

Munkácsy Mihály Magyar Észtországi Magyar Kulturális Egyesület

Észtországban 1988 októberében alapították meg a Munkácsy Mihály Észtországi Magyar Kulturális Egyesületet, amely kezdetben közel 50 magyar származású családot foglalt magába, ami akkor STRÖMPL JUDIT szerint az észtországi magyarok 99%-át jelentette. Tevékenysége a magyar kultúra és nyelv hagyományainak ápolására irányul. Tagja az Észtországi Kisnemzetek Szövetségének, a Magyarok Világszövetségének, az Anyanyelvi Konferenciának, illetve kapcsolatban áll több észtországi észt–magyar és és finnugor érdekltségű társasággal. Feladatuknak elsősorban a magyar nemzeti identitás megtartásának a segítését és a Magyarországgal való kapcsolattartást tekintik. Az egyesületnek Tallinnban, illetve Tartuban van központja. Kezdetben főleg Tartuban működött aktívan a szervezet és többek között vasárnapi iskolát is működtettek. Később a központ átkerült a fővárosba (STRÖMPL 1997: 201–204).

Tallinni Magyar Intézet

1992 szeptembere óta működik Tallinnban magyar nyelvi és irodalmi iroda, amely 2001-ben önálló intézeti rangra emelkedett. A tallinni Magyar Intézet önállóan 2001 októberétől létezik, első igazgatója BERECZKI URMAS, aki néhány éves megszakítás után ismét az intézet igazgatói pozícióját tölti be. Évente több alkalommal rendeznek kulturális és irodalmi programokat, amelynek keretében megfordult Tallinnban többek között KÁNYÁDI SÁNDOR, TORNAI JÓZSEF, GÖRGEY GÁBOR, MEZEY KATALIN, OLÁH JÁNOS. Az észt múzeumokkal, galériákkal együttműködve évi száz rendezvényt s további húsz filmvetítést jegyez az intézet. A könyvtár 1500 kötetes, s ezt folyamatosan digitalizálják is. Támogatják a könyvkiadásokat, többek között megjelenés alatt áll az észt nyelvű József Attila-válogatás, műfordítója JAAN KROSS felesége, ELLEN NIIT, aki Szabó Lőrincet és

Petőfit is fordított észti nyelvre. Tartanak tudományos szemináriumokat, mint például a Tallinni Egyetemmel közösen szervezett észti–magyar jogtörténeti konferencia, illetve az észti kultuszminisztérium bevonásával létrejött észti–finn–magyar oktatástörténeti szimpózium.

Az egyesületek, társaságok közül egyedül a Tallinni Magyar Intézetben van lehetőség magyarul tanulni. Ugyanakkor ezek csak saját kérésre indított, időszakos kurzusok, ahol tudásszinttől függetlenül, egy csoportban tanulnak az érdeklődők. Az ilyen típusú tanfolyamok inkább a magyar megismertetését kultúrát, az országismeretet helyezik előtérbe.

Ungari Kulturiselts

A Magyar Kulturális Egyesület nonprofit szervezet a tartui HEEMP szervezet utódja, 2004-ben jött létre. A főként észtiországi magyarok kezdeményezésére létrejött társaság célja az Észtiország és Magyarország közötti kulturális kapcsolatok támogatása, előremozdítása és javítása. A MM egyesülettel ellentétben itt nem a a külföldi magyarok összefogása és egymás közötti kapcsolattartása a cél, hanem a magyar kultúra közvetítése és bemutatása az észteknek. Ezt elsősorban kiállítások, koncertek, film- és színházi estek rendezésével és támogatásával érik el. Nonprofit egyesület lévén pályázati pénzekből és támogatásokból, valamint a tagok és résztvevők önkéntes munkájából viszik véghez a programokat. Az alapító okiratból továbbá az is kiderül, hogy az egyesület szépirodalmi és tudományos művek fordításában, valamint segítséget nyújt a két ország közötti információáramlatban.

A Tartui Egyetem Magyar Intézete

Magyar intézet létrehozására a Tartui Egyetemen először Jungerth Mihály tesz javaslatot. Az egyetem vezetősége habár egyetértett a javaslattal sajnos anyagi okok miatt ekkor még nem került sor a terv megvalósítására (MEDIJAINEN 2001: 26)

CSEKEY több éven keresztül volt a Tartui Egyetem vendégprofesszora és Tartuba való érkezésekor magával hozza KLEBELSBERG KUNÓ, 1924. augusztus 24-én kelt megbízó- és ajánlólevelét, amelyben egy magyar tudományos intézet felállítását javasolja. KAIRI MESIPUU 1923-ra datálja a Magyar Intézetet megalapítását Tartuban (MESIPUU 1997: 128), illetve megjegyzi, hogy az első év után azonban problémák

merültek fel. VIRÁNYI ELEMÉR levelezéséből kiderül, hogy OSKAR KALLAS (1868–1946, folklorista, észt nagykövet Helsinkiben és Londonban) csekket küldött neki, a Tartui Magyar Tudományos Intézet számára, amelyet VIRÁNYI nem fogadott el, mivel nem ő az intézet vezetője, hanem CSEKEY ISTVÁN (MESIPUU 1997: 127).

A Magyar Intézet, 1939-ben jóváhagyott szabályzata szerint (lásd *Melléklet, 1. levél*) az egyetem részeként működött. Céljai közé tartozott a magyar nyelv irodalom, művelés és a magyar szellemi élet tudományos ismertetése, a két ország közötti tudományos, kulturális kapcsolatok ápolása (EAA f 2100, n 4, s 159, 111–113).

A terv megvalósításához GRAGGER RÓBERT Berliini Magyar Intézetét tekintették kiindulópontnak és állították fel mintaként. CSEKEY alapította meg az Institutum Litterarum Hungarici Universitatis Tartuensis (Tartui Magyar Tudományos Intézet) nevű intézete és könyvtárát. Valamint VIRÁNYI ELEMÉRrel együtt elindították a Bibliotheca Hungarico–Estica Instituti Litterarum Hungarici Dorpatensis című tudományos folyóirat-sorozatot (SEILENTHAL 1997: 186). CSEKEY azt írja, hogy Tartui Magyar Tudományos Intézet kapcsolatot tartott a helsinki, pétervári, rigai, kaunasi könyvtárakkal, valamint más országokban működő magyar intézetekkel, de erre vonatkozó adatokat, illetve levelezéseket nem találtam. CSEKEY hazautazása után a mindenkori magyar lektor látta el az intézet feladatait.

2.3. Magyar nyelvoktatás Észtországban – észt nyelvoktatása Magyarországon

A budapesti egyetemen 1872-től kezdődően kutatják és tanítják a finnugor nyelveket, az észt nyelvvel való foglalkozás kezdetben a kutatási kereteken belül valósult meg és többször fordult meg az egyetemen észt vendégprofesszor. Az észt nyelvtanítás rendszeresen oktatása azonban csak 1938-ban valósult meg, az első észt anyanyelvű lektor, FELIX OINAS munkásságával. Sajnos 14 érne különbséggel alapított észt lektorság a háború kitörésével megszűnt és OINAS – aki ekkor családjával Észtországban töltötte nyári szünidejét – már nem tudott visszatérni Magyarországra (VOIGT 1998: 90).

A II. világháború utáni politikai körülmények lehetetlenné tették a rokon népekkel való kapcsolattartást és észt lektor fogadására gondolni sem lehetett és egészen az 1960-as évekig nem tanított észt anyanyelvű tanár a magyar egyetemeken. 1966-tól BEREZKI GÁBOR felesége, MAI KIISK 1966-ban az ELTE-n megbízott óraadóként működött és

ezáltal a finnugor szakos hallgatók számára újra lehetővé vált az észti nyelv tanulás. Az 1991-ben észti–magyar szerződés a szombathelyi és a debreceni egyetemek elsőként fogadtak észti lektorokat. Egy évvel később az ELTE-n is anyanyelvi lektor kezdhette meg a tanítást és 1994 óta főszakként is elvégezhető az észti nyelv és irodalom, amely a bolognai rendszerben minor szakként működik tovább. Ma már Magyarország 4 vezető egyetemén működik észti lektor: ELTE, Debreceni Egyetem, Szegedi Egyetem, Nyugat-magyarországi Egyetem (a szombathelyi Berzsenyi Dániel Főiskola jogutódja), valamint a Miskolci Egyetem is fogadott észti vendégtanárokat (legutóbb a korábban budapesti észti lektort, PIRET TOOMETet).

3. A magyartanítás története a Tartui Egyetemen

3.1. A tartui magyartanítás kialakulása és korszakai

A Tartui Egyetem története páratlan Észtországból, de még a legtöbb európai egyetemhez viszonyítva is. Napjainkban a Tartui Egyetem a hungarológia egyik fellegvára Európában. Idáig azonban hosszú és számos nehézségen át vezető utat kellett bejárnia a magyar oktatás megszilárdításáig.

Az 1802-ben újra megnyitott egyetem német nyelvű volt és a professzorok többsége is külföldről érkezett. 1851–1874 között, CARL MIKWITZ lektorsága idején finnugrisztikai kutatás, oktatás egyáltalán nem volt. Újabb fordulat 1874-ben következett be, amikor az új észti lektornak MIHKEL VESKET (1843–1890) nevezték ki. Munkássága idején a lektorátus komoly finnugor kutatóműhellyé vált Tartuban. VESKE ezenkívül kétszer is járt Magyarországon és 1875-ös magyarországi tartózkodása alatt VIKÁR BÉLÁVAL kölcsönösen tanították egymást. VESKET a lektori poszton 1887-től tanítványa, KARL AUGUST HERMANN követte, aki 1879-ben járt Budapesten és HUNFALVY PÁL, BUDENCZ JÓZSEF óráit hallgatta, valamint többször jelent meg magyar tárgyú cikke a *Postimees*, országos észti napilapban (POMOZI 1998: 48–50). Elsőként ő vetette fel az észti lektorátus helyett egy finnugor tanszék felállítását, azonban erre akkoriban még nem nyílt lehetőség. Azonban 1918-ban, a függetlenségét visszanyerő fiatal Észti Köztársaság egyik fontos feladata lett a nemzeti egyetem megteremtése, a nagy hagyományokkal rendelkező tartui egyetem nemzeti célokat szolgáló intézménnyé való átalakítása (SEILENTHAL 2003: 306). Az első világháború után a Tartui Egyetem gyorsan fejlődött és rövid időn belül felvette a versenyt a nyugati egyetemek színvonalával. 1919. október 6-án megkezdődött az egyetemen az észti nyelvű oktatás és három nappal később már tárgyalnak a finn és magyar oktatás megindításáról. Az észti lektorátust átszervezték és kibővítették. Megalakult a korábban többször is tervbe vett önálló finnugor tanszék, amely a balti-finn és a többi rokonyelvet tömörítő szakcsoporttal kezdte meg működését. A balti-finn csoport vezetője a finn LAURI KETTUNEN, majd 1944-ig JULIUS MÄGISTE lett. A finnugor nyelvészet első tartui professzora JULIUS MARK, akinek 1914-ben jelent meg *Unkari antoloogia* című válogatáskötete és „az ő érdeme, hogy az első magyar lektort 1922 novemberében megválasztották” (POMOZI 1998: 50–51).

A hungarológia oktatásában és a diszciplína történetében is mérföldkő az 1916-os év: a porosz állam ekkor létesített magyar tanszéket a berlini egyetemen, s nevezte ki vezetőjének a hungarológia későbbi spiritus rektorát, GRAGGER RÓBERT. 1917-ben GRAGGER megszervezte a Berlini Egyetem Magyar Intézetét és ennek pártfogó szervezetét, a Berlini Magyar Intézet Barátainak Egyesületét. Az Intézet feladatait Gragger a magyarságra, s általában a magyar államra vonatkozó problémák tudományos kutatásában, az oktatásban, az ismeretterjesztésben és az idegen nyelvű publikációk megjelentetésében határozta meg. Ezzel lényegében létrejött az a hungarológiai oktatási rendszer, amely több egyetemen ma is gyakorlat: a szaktárgyakat vendégprofesszor tanítja, a nyelvet pedig lektor (NÁDOR 1998: 75).

A tartui magyaroktatást három korszakra osztható (SEILENTHAL 1997: 185), az alapján, hogy milyen formában létezett a magyar lektorság, illetve volt-e egyáltalán abban az időben anyanyelvi lektor. A korszakokat nagyban befolyásolták a külső események, elsősorban a II. világháború és a szovjet megszállás. VIRÁNYI megválasztásával kezdődött meg az első lektorság időszak¹, amely 1941-ig, a szovjet megszállásig tartott. Ebben az időben dolgozott magyar lektorként még GYÖRKE JÓZSEF és FAZEKAS JENŐ. A következő 1944–1993~1994 tartó időszak, amikor sajnálatos módon magyar anyanyelvű lektor hívása egyáltalán nem volt lehetséges, mégis sikerült a magyarul tanulni kívánó diákok oktatását. A hivatalos lektorság, mely 1994-től napjainkig tart POMOZI PÉTER munkájával kezdődik és őt követi TÓTH SZILÁRD, TÓTH KRISZTINA, TÓTH VIKTÓRIA, majd a jelenlegi lektor, TÓTH TÜNDE.

3.2. A kezdetektől 1941-ig

A nem hivatalos lektorság korszaka (VÄÄRI 1970; CSEKEY 1928; POMOZI 1993, 1998; NURK–SEILENTHAL 1995; LENGYEL TÓTH 2003).

1921. június 17. Julius Mark, akkori dékán kezdeményezte a magyar nyelv tanítását. ANTS PIIBU, észt külügyminiszternek írott levelében úgy fogalmaz, hogy a két ország – konkrétan Budapest és Tartu egyetemei közötti – vendégprofesszorok cseréje mindenképp szükséges, mivel így lehetővé válna a professzorok

¹ A tanszék alapításához LENGYEL TÓTH KRISZTINA szerint több időpont is köthető, azonban ezeket nem nevezi meg (LENGYEL TÓTH 2003: 74).

szakterületének ismertetése, emellett az adott országok bemutatása is (SEILENTHAL 2003: 306). Az egyetemi tanács elfogadta a javaslatot. Ettől kezdve hosszas tárgyalások és számtalan levélváltást követően kezdett mindinkább körvonalazódni a lektorság létrehozásának feladatai. Egy észt lektor Magyarországra való küldése azonban ekkor számos problémába ütközött. Habár a javaslatot mindenhol pozitívan fogadták anyagi problémák merültek fel, ahogy azt a Tartui Egyetem lektora is írja az észt külügyminiszternek levelében (SEILENTHAL 2003: 306). 1922-ben professor JULIUS MARK, dékán kapcsolatba lépett a Pázmány Péter Tudományos egyetemmel, hogy megtalálják a megfelelő jelöltet a magyar lektori helyre. 1922. október 26-án a kar egyöntetűen megszavazta – 15 mellette, 0 ellene – VIRÁNYI ELEMÉRT, magyar lektornak. Az igazsághoz hozzá tartozik, hogy más jelölt nem volt rajta kívül, azonban a jelölésével mindenki egyetértett Budapesten és Tartuban egyaránt. A választást körültekintő és alapos vizsgálat előzte meg és az eredményt mindenki pozitívan fogadta. 1922. október 27-én az egyetemi tanács mégis úgy döntött, hogy elhalasztja hozzájárulást és kikérték LAURI KETTUNEN és JULIUS MARK professzorok véleményét a lektorjelölt alkalmasságával kapcsolatban. KETTUNEN 1922. október 30-án tudatja az egyetemi vezetőséggel: „Nyáron Budapesten tartózkodva Virányival személyesen is találkoztam, (...) közelebbi információkat kértem a tanáraitól (SZINNYEI JÓZSEF és GOMBOCZ ZOLTÁN professzoroktól) az ő képességeiről. A vélemény mindenképpen kielégítő” (EAA, f 2100, n 2, s 1369, 6). JULIUS MARK 1922. november elsejei, a kari tanácsnak címzett levelében kitér arra, hogy VIRÁNYI-nak hiányzik még az egyetemi diplomája: „Virányi Elemér úr, amint az az önéletrajzában is látható, ezzel kapcsolatos vizsgái révén saját országában joga van középiskolában tanítani és ezt valójában is csinálta. A lektori feladatok az egyetemen a tényleges nyelvoktatás és a feladatköre nem terjed a középiskolai nyelvtanár feladatkörénél messzebbre; következtetésképpen Virányi úr az egyetemünk magyar lektori helyére változás nélkül elfogadható. Jelzem továbbá, hogy Szinnyei J. professzor (a finnugor nyelvtudomány professzora a Budapesti Egyetemen), akivel a magyar lektor ügyében korábban leveleztem, Virányi E. urat teljesen megfelelőnek és alkalmasnak tartja a magyar nyelv lektori helyére az egyetemünkön” (EAA f 2100, n 2, s 1369, 7). 1922. november 3-án az egyetemi vezetőség elfogadta VIRÁNYI ELEMÉRT a tartui egyetem magyar lektorának. VIRÁNYI azonban nem érkezhetett meg

azonnal, hátramaradt vizsgái, illetve anyagi okok miatt. TÖNU SEIENTHAL felhívja a figyelmet arra, hogy bár POMOZI szerint VIRÁNYI február végén szállt le a tartui vonatról – utalva a Postimees 1923. március 14-ei cikkére (ÁRPÁS 1998: 14; CSEKEY 1928: 51; POMOZI 1998: 52, 69; illetve MESIPUU 1997: 126), a levéltári adatok azonban 1923. március 6-ra utalnak, mint azt VIRÁNYI kézzel írott közleményében (lásd *Melléklet 2. levél*) is megerősítette az egyetemi tanács felé, feljegyezve március 7-én, 6-ai dátummal (EAA f 2100, n 2, s 1369, 11; SEILENTHAL 2003: 306–307).

VIRÁNYI ELEMÉR 1897. október 30-án, Aradon született, római katolikus családban. 1918-tól egyetemi tanulmányokat folytat magyar–francia szakon, a Pázmány Péter Tudományos Egyetemen, ahol megismerkedik a finn és észti nyelvekkel is. 1921-től a Magyar–Finn–Észti Ifjúsági Egyesület ifjúsági elnöke, majd egy évvel később Finn- és Észtországbán jár, tanulmányúton. Záróvizsgái előtt álló magyar–francia szakosként választják meg magyar lektornak, diplomamunkáját 1923 nyarán védte meg (MESIPUU 1997: 126).

A tanítást hivatalosan 1924. március 6-án kezdte meg (MESIPUU 1997: 126). A magyar lektorok munkájának tartalmával kapcsolatban ugyan vannak adatok a Tartui Egyetem olvasásra szánt tervei alapján, de teljes bizonyossággal nem tudhatjuk, hogy minden meghirdetett kurzust meg is tartották-e. VIRÁNYI-nál olvasható a magyar nyelv kezdőknek és haladóknak kurzus, valamint a magyar irodalomtörténet. A nyelvtani előadásokon a nyelvtani alapvető problémáival foglalkoztak, a szemináriumokon magyar nyelvű szövegeket fordítottak és elemeztek. 1923. második félévében VIRÁNYI az 1772–1831 közötti magyar irodalomtörténettel foglalkozott. Ezt követte Madách Imre *Az ember tragédiája* című művének olvasása, fordítása, nyelvtani elemzése, majd előadások a XIX. századi magyar irodalomból, XIX. századi magyar regények, újabb magyar regényirodalom, 1800–1900 közötti magyar líra és 1882–1918 közötti magyar irodalom (SEILENTHAL 2003: 307–308)

VIRÁNYI emellett részt vett az észti tudományos és kulturális életben. Cikkeiben, melyek főként az észti Postimees-ben és a magyar Turánban jelentek meg, folyamatosan tájékoztatott különböző eseményekről, valamint tudományos munkái között találhatóak észti és magyar irodalom, valamint nyelvészeti témájú írások is. Több észti íróval is levelezésben állt, köztük KARL EDUARD SÖÖTEL (1862–1950), aki

nemcsak költő, műfordító, de a Postimees felelős szerkesztője, valamint FRIEDEBERT TUGLASSal (1886–1971, prózaíró, kritikus, irodalomkutató, fordító). Utóbbinak VIRÁNYI számos novelláját fordította magyarra. SÖÖTELLEl folytatott levelezéséből kiderül, hogy VIRÁNYI-t 1930-ban felkérték, hogy a Magyar Pedagógiai Lexikon számára írjon cikket az észti és finn oktatás történetéről (MESIPUU 1997: 129).

1928. július 1-jén az egyetemi vezetőség VIRÁNYI saját kérésére felmentette őt a magyar lektori hivatalából és véglegesen elutazott Tartuból. Továbbra is megmagyarázhatatlan, miért döntött úgy VIRÁNYI 1928. március 28-án, hogy távozik a tartui egyetem magyar lektori helyéről. Magyarországon sem az egyetemen, sem valamilyen kutatóintézetben nem kap munkát és valószínűleg a megélhetés miatt kénytelen egy kecskeméti női kereskedelmi iskolában helyettes tanári állást vállalni, ahol 1928 ősztől németet és franciát tanít (ÁRPÁS 1998: 15; SEILENTHAL 2003: 308). Egy évvel később VIRÁNYI Szegeden kap állást, ahol a Horthy Kollégium felügyelő tanára és az egyetemen ideiglenes óraadóként finn és észti nyelvet oktat (MESIPUU 1997: 127). 1936-ban Budapestre költözik, ahol állást kap az Állami Werbőczy István Reálgymnáziumban, ami a budapesti egyetem gyakorló gimnáziuma. Francia és olasz nyelvet, valamint magyar nyelv és irodalmat tanít. A diákjai közül meg kell említeni az irodalomtudós KLANICZAY TIBOR akadémikust és az 1990–2000 közötti magyar köztársasági elnököt, GÖNCZ ÁRPÁDOT (SEILENTHAL 2003: 309).

VIRÁNYI ELEMÉR halálának pontos idejét nem tudjuk, valószínűleg 1944-ben esett el, Budapest bombázásakor, mikor az óvóhely összedőlt (ÁRPÁS 1998: 17). VIRÁNYI csak 47 éves volt.

ÁRPÁS KÁROLY 1998-ban megjelent cikkét azzal kezdi, hogy a tudománytörténet VIRÁNYI nevét sehol nem említi, „csak a neve fordult elő túl sokszor elő a bibliográfiákban”, illetve hozzáteszi, hogy a DOMOKOS szerkesztette Finnugor életrajzi lexikonban található cikkben az adatok pontatlanok (ÁRPÁS 1998: 13). Meglehet az azóta megjelent írásoknak köszönhetően egyre inkább körvonalazódik VIRÁNYI ELEMÉR személyisége, még mindig vannak megválaszoltan kérdések Tartu elhagyásával kapcsolatban. T. Seilenthal megemlíti, hogy érdekes időbeli egybeesés figyelhető meg Virányi hirtelen távozása és az észti–magyar kapcsolatok 1928-tól kezdődő, érezhető elhidegülése között – a magyar nagykövetséget is akkor vitték át

Tallinnból Helsinkibe (SEILENTHAL 2003: 308) –, azonban ezekre a kérdésekre ma már lehetetlen választ találni.

Továbbá VIRÁNYI távozása miatt a magyar lektori hely betöltetlen marad és minimum egy fél évig, ha nem egész tanévig nem tartanak magyar órát. VIRÁNYI ELEMÉR távozása után a lektori hely betöltését 1928. november 15-tel kezdődően hirdették meg. Az oktatási minisztérium javaslatot tett a magyar lektorság összekapcsolására más lektorsággal, ami szükségből a magyar és svéd lektori hellyel tölthető ki. JULIUS MARK professzor ellenezte a javaslatot és levélben tudatta, hogy a magyar lektorság az egyetem fennállása óta létezik és nincs értelme ezeket összevonni. A kari tanács végül nem számolta fel a magyar lektorságot. Anyanyelvű lektor azonban még mindig nem volt, ideiglenesen a svéd lektor, NILS-HERNAB LINDBERG látta el a tanítási feladatokat magyar nyelvi lektorként, 1929-től. Az órákon magyar nyelvtannal, szövegértéssel és magyar irodalommal foglalkoztak (SEILENTHAL 2003: 309–310). Arra vonatkozólag, hogy a svéd lektor mennyire tudott magyarul nincsenek adatok, azonban tudjuk, hogy korábban Budapesten is dolgozott svéd lektorként, illetve az első felesége magyar volt, de ő már nem jött vele Tartuba. 1930. május 21-én felmentették LINDBERGET a magyar lektori feladatok végzése alól és ettől kezdve kizárólag a saját területén dolgozott.

CSEKEY ISTVÁN 1928–1931: a közigazgatási jog professzoraként érkezett a Tartui Egyetemre 1923 szeptemberében, nem sokkal VIRÁNYI megválasztása után és 1931-ben tért haza. A Tartui Egyetem ebben az időszakban nagy mértékben támaszkodik a külföldi tanárok munkásságára, mivel a fiatal észt nyelvű egyetemen hiány volt több tudományterület képviselőiből, mely hiányosságot külföldi vendégtanárokkal próbált pótolni.

CSEKEY Tartuban végzett és elért jogtudományi érdemeivel ILMAR KALLE, jogtörténész foglalkozik bővebben (KALLE 1994). CSEKEY VIRÁNYI hazatérése után is sokat tett az észt nyelv, irodalom és kultúra megismertetéséért. Erre nemcsak tartui tevékenysége enged következtetni, hanem kiterjedt levelezése is (levelezéséről bővebben: SEPP 1998).

GYÖRKE JÓZSEFet 1931 elején nevezték ki magyar lektornak, aki az első hivatalos magyar ösztöndíjas is volt a gróf Klebelsberg Kunó által kötött hallgatócsere-megállapodás keretében. A Magyar Kulturális és Oktatásügyi Minisztérium államtitkára 1930. december 2-án kelt levelében ajánlja JOHAN KÖPP, a Tartui Egyetem lektorának a figyelmébe GEORGOVITS JÓZSEF² lektorra való kinevezését. Leveléből kiderül, hogy Pécsen, cum laudeval szerezte meg a doktori címet a *Vogul jelzős szerkezetek* című dolgozatával (EAA f 2100, n 2, s 167, 9–10). Az ösztöndíjasként érkező GEORGOVITS Tartuba érkezése előtt változtatta a nevét Györke alakra és 1931. január 10-én kelt levelében kéri az egyetemi tanácsot, hogy ezentúl ezt az alakot használják (EAA f 2100, n 2, s 167, 13).

OINAS elmondása szerint GYÖRKE zárkózott ember volt, aki szokása szerint a tanszéki könyvtárban dolgozott (POMOZI 1998: 58). Lektori ideje alatt főleg nyelvórákat tartott és kezdetben a tanítás német nyelven történt, saját kérésére, amit az egyetemi tanács is jóváhagyott (EAA f 2100, n 2, s 167, 16). Munkásságának fontos részét alkotják a leíró nyelvtan és a társalgási szemináriumok; illetve a magyar irodalom területéről Vörösmarty líráját ismertette meg a hallgatókkal. A kezdőknek tartott magyar nyelvű előadásai lefedték a magyar alapvető nyelvtant és a könnyebb szövegek fordítását. A haladóknak szóló előadásokon tárgyalta az alaktant, mondatant stb., irodalmi kérdések megvitatását, versszövegek elemzését (SEILENTHAL 2003: 310–311). 1932-ben a haladó kurzuson Ady Endre *Vér és arany* kötetével foglalkoztak (EAA f 2100, n 2, s 167, 25). GYÖRKÉNél sajátították el az első tudnivalókat FELIX OINAS és PAULA PALMEOS.

Kiküldetése 1933-ban ért véget és a következőkben háromszor kéri munkaviszonyának a meghosszabbítását: 1933. december 13-án egy szemeszterre (1934. január 1-jétől június 30-ig); továbbá 1934. április 5-én 2 szemeszterre (1935. június 30-ig) és 1935. május 16-án még két szemeszterre (1936. június 30-ig), megjegyezve: „Indokként engedjék meg megjegyezni, hogy a hosszabbítás lehetőségessé tenné számomra a hazatérésem előtt alaposabban megismerni az észt nyelvet és irodalmat, ami egyben lehetővé tenné, hogy a jövőben hatékonyabban ösztönözzem az észt nyelv és irodalom iránt érdeklődőket Magyarországon, ezzel is

² Az iratokban Georgovits és Georgovits írásmóddal is találkozunk, azonban aláírásnál a Georgovits alakot használta, ezért a továbbiakban ezt veszem alapul.

erősítve az észtt–magyar kapcsolatokat” (EAA f 2100, n 2, s 167, 47) (lásd *Melléklet 3. levél*).

GYÖRKE szabadon maradt lektori helyére a Magyar Kulturális és Oktatásügyi Minisztérium államtitkára, SZILY KÁLMÁN 1936. augusztus 31-én kelt levelében FAZEKAS JENŐ választását kéri, A levélből kiderül, hogy FAZEKAS 2 évvel korábban járt már Észtországban és az észtt nyelvet jól beszéli, ezáltal az előadásait észtt nyelven is megtarthatja (EAA f 2100, n 2, s 123, 1–2). A döntés 1936. november 4-én született meg és két nappal később hivatalos lett, miszerint a kar tanács 10:2 szavazattal elfogadta, hogy FAZEKAS JENŐt 1937. január 1-jével kezdődően 3 évig betöltse a magyar lektori helyet (EAA f 2100, n 2, s 123, 10–12). Az új lektor január 31-e előtt azonban nem tudott Debrecenből elindulni és levélben kéri a rektor megértését és türelmét (EAA f 2100, n 2, s 123, 20).

DR. FAZEKAS JENŐ a debreceni egyetemi könyvtár alkalmazottja volt, korábban a debreceni egyetemen tanult és magyar nyelv és irodalom, valamint finnugor szakon végzett. Ezen kívül a Pápay József kéziratos hagyatékának a gondozója. Lektorsága idején a magyartanítás és a Tartui Magyar Tudományos Intézet vezetése mellett az észtt nyelvújítással is foglalkozott (SEPP 1998: 75). Már az első félévtől olyan órákat tervezett, mint a magyar nyelv kezdőknek (népdalok, mesék és könnyebb irodalmi szövegek fordításával), beszédgyakorlatok magyarul, hanglemezek használatával, továbbá a magyar irodalom problémáiról szóló előadás (EAA f 2100, n 2, s 123, 21). A haladó csoportban bemutatta magyar nyelvten főbb problémáit, történeti alaktani vizsgálatokat, illetve beszédgyakorlaton szövegek vizsgálata. Magyar irodalomból a XIX. századot tárgyalták, válogatott darabokat a korábbi irodalomból, Petőfi verseket (leíró és diakrón nyelvi elemzéssel), XVII–XIX. századi magyar irodalom nagyvonalakban (nemzeti ébredés korszaka, magyar előromantika és romantika) (EAA f 2100, n 2, s 123, 38, 45–46; SEILENTHAL 2003: 311).

Az akkori politikai és háborús helyzet azonban kezdte egyre inkább megnehezíteni az oktatást. FAZEKAS tartui tartózkodásának harmadik évében csak késve, október 9-én tudta megkezdeni a tanítást az egyetemen, mivel a Magyarországon töltött nyári szünidejét követően nehézségekbe ütközött a visszautazás során, ahogy írja a nemzetközi politikai helyzet, még inkább a német-lengyel háború kitörése miatt (EAA f 2100, n 2, s 123, 38). FAZEKAS első lektori

időszaka 1939-ben ért véget és 1939. február 29-én megválasztották újabb 3 évre, 1940. január 1-jével kezdődően. A kari tanács 13:0 arányban fogadta el a hosszabbítást (EAA f2100, n 2, s 123, 40–42).

FAZEKAS JENŐ 1941. február 14-én távozott Tartuból a szovjet megszállás elől. A magyarországi hivatalos erők segítségével Helsinkibe menekült, ahol 1942 és 1944 között magyar lektorként dolgozott, majd Uppsalában folytatta munkásságát 1945-től, kutatóként (POMOZI 1998: 61). FAZEKAS távozásával véget ért az első magyaroktatási szakasz a Tartui Egyetemen. A II. világháború idején a Tartui Egyetem gyakorlatilag nem működött. Az észti, finn és finnugor nyelvészeti tanszék kereteiben 1944 tavaszától lehet újra magyarul tanulni, azonban ezután még közel 50 évig nem volt anyanyelvű lektora az észti egyetemnek.

3.3. Az 1944-től 1993-ig tartó időszak

A második megszállás idején 1944 ősztől kezdi meg működését a Tartui Állami Egyetem észti és finnugor nyelvi tanszéke, melynek az első megbeszélését 1944. november 5-én tartották PAUL ARISTE lakásán. Természetesen nem volt lehetséges, hogy anyanyelvi lektort hívjanak, a magyaroktatásnak mégis folytatódnia kellett. Ezért lépett kapcsolatba néhány héttel később, a háromtagú tanszéki kollektívával PAULA PALMEOS (1911–1990), aki 1936–37-es tanévben Budapesten tanult. Az ő feladata volt, hogy a finn és karjalai nyelv mellett a magyar nyelvi kurzusokat is megtartsa (SEILENTHAL 1997: 187; SEILENTHAL 2003: 313–314).

A magyar nyelv tanítása mindig is kötelező tananyag volt a finnugor szakágon belül. A tanterv szerint volt külön a finnugor szakág tervében szerepelt a kezdő és a haladó kurzus, mindkettő heti egy órában, valamint szaktárgyként magyar történelem. A hivatalos tantervezet azonban nem tükrözi a valós képet. A kötelező szaktárgyaknak és szemináriumoknak körülbelül a fele valójában magyar nyelvről volt. A finnugor szakot a háború után több mint 300 diák végezte el. Belőlük nőtt ki a mai magyar irodalmat fordító közösség és nekik köszönhető, hogy a magyar irodalom a 9. „legfordítottabb” nyelv Észtsországban (SEILENTHAL 1997: 186–187, SEILENTHAL 2003: 314).

PALMEOS, docensként 1989. októberében ment nyugdíjba és összesen 89 szemeszteren át vezette az észti fiatalokat a magyar nyelv és kultúra felé. PAULA

PALMEOS volt diákjaként kezdett magyarul tanítani TÖNU SEILENTHAL (1982-től), ENE ASU-ÕUNAS (1989–1996) és ANU NURK (1989-től).

A két nép közötti intenzív kapcsolattartás, illetve a kiutazás még ekkor is elképzelhetetlen volt. Egészen 1970-ig lehetetlen volt Magyarországra kijutni, éppen ezért nagy szerepe volt a kárpátaljai magyarokkal való akkori kapcsolatoknak. A már említett okok miatt a Tartui Egyetemen tanuló diákok közül szinte mindenki segítette PALMEOS munkáját, így a tanulmányaik, disszertációjuk összeállítása mellett részt vettek a magyar oktatásban is (SEILENTHAL 2003: 314). Ezáltal a tartui egyetemistáknak 1959 és 1972 között újból lehetőségük nyílt a magyar nyelvet anyanyelvű beszélőktől tanulni. A fordulatot mégis 1970 jelentette, amikor a Debreceni Nyári Egyetem kurzusaira végre kijuthattak a magyarul tanuló észt diákok.

3.4. A hungarológia főszak megalapításától napjainkig

Az 1980-as évek vége, 1990-es évek eleji politikai változások mind Észtországban, mind Magyarországon lehetővé tették, hogy magyarok is jöhessenek az addig zárt Tartuba. 1990 őszi félévében PUSZTAY JÁNOS, 1991 tavaszán KERESZTES LÁSZLÓ járt Tartuban, illetve a teljes 1991–1992-es tanévben Tartuban tanult és tanított az akkori debreceni egyetemista NAGY JUDIT, aki jelenleg a Miskolci Egyetem tanára és az észt nyelvtankönyv szerzője.

A Tartui Egyetemen, hosszú szünet után 1991-ben merült fel újra a magyar lektor fogadásának igénye, amely 1993 őszén megvalósult. Szeptember 1-jén érkezett Tartuba a háború utáni első magyar anyanyelvű lektor, POMOZI PÉTER. A lektorok küldésében nagy szolgálatot tett NYIRKOS ISTVÁN, aki a magyarországi hivatalos hatalom és a Tartui Egyetem közötti közvetítő volt. Pomozi munkába lépését követően hamarosan megszületett a magyar nyelv és irodalom szak létrehozásának a gondolata. Tervben volt továbbá egy másik magyar lektor hívása, amely vélhetően anyagi okok miatt soha nem valósult meg.

Még 1993-ban POMOZI PÉTER kidolgozta a tanszék szakká válásához szükséges tantervet és 1994-től létrejött a tartui hungarológiai főszak. Ennek keretében hivatalosan is megemelkedett a magyaroktatás óraszám, 3 szintű lett a nyelvoktatás

és bekerült a tanrendbe az országismeret és más kulturális témájú előadások is (LENGYEL TÓTH 2003: 80–81).

A szak beindításaként/beindításával 1994 tavaszától intenzív kurzusként oktatták a magyart heti 8 órában. A szakágat 1994. szeptember 1-jén indították be. A hungarológia oktatás alafokon 15, középfokon 18, felsőfokon 21 kreditre kiterjesztve történt. Ugyanez a tanterv van érvényben máig, kisebb változtatásokkal (1998 óta a kreditek eloszlása: 16–17–26). 1995 óta a szakág tanulóinak lehetőségük van fél évet az ELTE-n, Budapesten tanulni, illetve a Miskolci Egyetemen szintén van diákcsera-egyezmény.

POMOZI PÉTERt 1998-ban TÓTH SZILÁRD követte, majd 2001-ben a Tartui Egyetem első női lektora, TÓTH KRISZTINA, a XX. századi irodalom kutatója, 2005-ig. Az elektronikus tananyag elkészítése és az internetes oktatás kiépítése, valamint a tartui fordítóműhely létrehozása TÓTH VIKTÓRIA nevéhez fűződik, aki 2005 és 2009 között töltötte be a magyar lektori helyet és 2008. szeptember 1-jén a diákok által megválasztott év tanára címet nyerte el. Őt követi TÓTH TÜNDE, a jelenlegi magyar lektor.

4. A tartui hungarológiai képzés

4.1. A tartui hungarológiai képzés sajátosságai

A magyar szak a Tartui Egyetem, Bölcsésztudományi Kar, Észt és Finnugor Nyelvtudományi Részleg, Uráli Nyelvek Tanszékéhez tartozik. A hungarológiai képzés legfontosabb feladatait POMOZI PÉTER a következő pontokban határozta meg:

A tanterv kialakításánál a budapesti ELTE magyar nyelv és irodalom szak tematikáját, a középiskola magyarságtudományi vizsgakövetelményeit és más külföldi magyar lektori helyek és intézmények tantervét figyelembe vették és ezek alapján a Tartui Egyetem képzési profiljának megfelelő tantervet hoztak létre (POMOZI 1996). Az Észt és Általános Nyelvészeti Intézetben belül négy tanszék működik: az észt nyelvészeti tanszék, az észt mint idegen nyelv tanszék, az általános nyelvészeti tanszék és a finnugor tanszék. A Finnugor Tanszéken BA- és MA-szinten tanulható a finn nyelv és kultúra szak, a finnugor nyelvészeti szak és a magyar nyelv és kultúra szak. Doktori képzésre a balti finn nyelvekből (beleértve a finn nyelvet és kultúrát is) és uralisztikából (beleértve a magyar nyelvet és kultúrát is) van lehetőség. A tanszék foglalkozik finn nyelvtanárok képzésével is.

1998-ban a Pomozi által összeállított tanrend megváltozott. 1998 után csak kisebb változtatások történtek egészen a bolognai rendszer bevezetéséig, 2002-ig. A majdnem két évtized alatt olyan generációt nevelt fel a, akikre joggal lehetnek büszkék tanáraik. A magyar szakon végzett hallgatók olyan területen állják meg a helyüket, mint a kutatói pálya, az oktatás, a diplomáciai és kulturális kapcsolatok terén.

4.2. A hungarológia oktatásának személyi és tárgyi feltételei

A hungarológiai képzésben a mindenkor magyar lektor, a tanszékvezető TÖNU SEILENTHAL, ANU NURK és NIKOLAY KUZNETSOV vesznek részt. Az elmúlt években TÖNU SEILENTHAL magyar történelem és országismeret, magyar nyelv rendszere és története, magyar nyelvi szeminárium (NIKOLAY KUZNETSOVval közösen), valamint a magyar nyelv kultúráról, néprajzról és Magyarország történetéről szóló órák; ANU NURK: magyar nyelv kezdőknek és középfelhaladóknak, valamint időszakosan Magyar történelem és országismeret, Hungarologia alused; KAIJA PRUEL, LEIA KREININ hallgatóként vettek részt az oktatásban

Magyar nyelvórákat mindig két tanár tart a tanszéken, a Debreceni Egyetem Finnugor Nyelvtudományi Tanszékével egyező felosztásban, miszerint az alapokat még a hallgatók anyanyelvükön tanulják, észt tanártól. Ezt a feladatot a magyarul kitűnően tudó észt tanár, ANU NURK tölti be. Az alapok megszerzése és elmélyítése után a középhaladókat, haladókat a mindenkori anyanyelvi lektor oktatja. Ezáltal a nyelvtanulás első fázisában észtül tartják az órákat és a tanulás előrehaladtával fokozatosan nő a magyarul megtartott órák száma, míg végül anyanyelvi lektorral kizárólag magyarul.

A tanszék magyar könyvtára a Tartui Magyar Intézet megszűnésével tett szert először nagyobb gyűjteményre, amikor 1928-ban az Intézet a finnugor szeminárium része lett. A Tartui Egyetem tulajdonába került ezáltal egy 1600 kötetes könyvtár alapkönyvtár, azzal a feltétellel, hogy külön gyűjteményként kezelik (LENGYEL TÓTH 2003: 76).

Később a lektorok feladata volt a magyar könyvtár ápolása és az ő tevékenységüktől függött milyen mértékben bővült az állomány. Közülük GYÖRKE kevésbé gondozta a könyvtárat és CSEKEY ISTVÁN megjegyzi, hogy a könyvtári katalógus ugyanúgy áll, ahogy azt ő 1931-ben hagyta (SEPP 1998: 81). POMOZI PÉTER kinevezésekor a Nemzetközi Hungarológiai Központ ajándéka egy hungarológiai alapkönyvtár volt. Ezt félévenként lehetőség szerint bővítette a Hungarológiai Központ, majd a Balassai Intézet. 1996-ban Tartuban tartózkodásakor GÖNCZ ÁRPÁD köztársasági elnök ajándékozott könyveket a könyvtárnak. Azóta azonban nem került sor az állomány nagyobb mértékű bővítésére és nagyrészt a lektorok által, utazásaik során beszerzett könyvekkel gazdagodott a könyvtár, illetve kisebb felajánlásokkal, folyóiratokkal. Összességében a könyvtári állomány mégis elavultnak tekinthető, ami nagyban nehezíti a magyaroktatást. A hallgatóknak nagy segítséget jelent a digitális kiadások elérése az interneten keresztül, azonban hosszabb lélegzetvételű művek elolvasására ez a módszer nem alkalmas.

4.3. A tanegységlistából levonható tanulságok

A hungarológiai főszak létrehozásánál három képzési rendszerre osztott oktatás alakítottak ki. Az alapozó képzésben a fő hangsúly a nyelvoktatáson volt. Az I. Képzési szakasz tárgyai a következők voltak: kiejtési és helyesírási gyakorlat; magyar nyelv I. kezdő; magzat nyelv II. középhaladó; magyar nyelv III. haladó; országismeret I.; országismeret II.; praktikum. A második képzési szakasz a magyar nyelv alapjait elsajátító hallgatók ismereteire és nyelvtudására támaszkodva a magyarságtudomány sokrétűbb és alaposabb tanulmányozásához nyújtott lehetőséget. Az előadások észt és magyar nyelven egyaránt zajlottak, tematikájukat tekintve elsősorban az irodalomtörténet és művelődéstörténet tárgykörében. A II. Képzési szakasz tárgyai: magyar nyelv IV. készségfejlesztés; fordítás magyarról észtre; fordítás észtről magyarra; a magyar nyelv finnugor alapjai; magyar művelődéstörténet I. II.; magyar irodalomtörténet 1772-ig; magyar irodalomtörténet felvilágosodás és reformkor; leíró nyelvtan; praktikum; évfolyamdolgozat.

A III. Képzési szakasz elsősorban a magyar nyelvű előadások keresztül a kulturális témák tárgyalására fekteti a hangsúlyt és olyan témaköröket érint, mint Magyarország története; magyar nyelvjárások; a magyar nyelv története; magyar néprajz; magyar irodalomtörténet;; kortárs magyar irodalom. Ezenkívül nyelvórák, társalgási gyakorlatok és szakszövegolvasás segíti a nyelvtanulást, valamint ehhez a képzési szakaszhoz tartozott a szakdolgozati szeminárium és a szakdolgozat elkészítése is.

A magyar nyelv és kultúra BA-szinten történő tanulására az észt és finnugor nyelvészeti tanulmányok (120 kredit) keretében van lehetőség 16 kredit értékben a következő tantárgyak elvégzésével:

Kezdő magyar nyelvi kurzus (4 kredit); Középhaladó magyar nyelvi kurzus (4 kredit); Magyar nyelvészeti szeminárium (4 kredit); Magyar országismeret és történelem (2 kredit); A magyar irodalom áttekintése (2 kredit); Esetleges diplomamunka hungarológiai témában (4 kredit)

MA-szinten a 80 kredites szintén észt és finnugor nyelvtudományon belül 56 kredit értékben tanulható a magyar nyelv és kultúra szak a következő tantárgyak keretében:

Modern magyar társadalom (4 kredit); Magiszteri szeminárium (8 kredit); Fordítás észtről magyarra (4 kredit); A magyar nyelv szerkezete és magyar nyelvtörténet (4 kredit); Haladó magyar nyelvi kurzus (4 kredit); Szövegalkotó és fordítási kurzus (4 kredit); Magyar irodalmi szeminárium (4 kredit); Magyar művelődéstörténet (4 kredit); Választható tantárgyak a magyar nyelvtudomány területéről (4 kredit); Választható tantárgyak a magyar kultúrával kapcsolatban (4 kredit); Választható tantárgyak magyar irodalomból (4 kredit); Nyelvtudománnyal kapcsolatos kurzusok (8 kredit); Diplomamunka (20 kredit)

A jelenleg érvényes tantervet a tanszéki gyűlés 2001. október 10-én, az egyetemi tanács 2001. november 30-án hagyta jóvá, kisebb változtatások 2007. január elsejével léptek érvénybe (a jelenlegi tantárgyak akkreditálva 2007. május 21-én). A Bachalaureus (Bakalaureuseõpe) fokozat 3 éves nappali képzésben 180 kredités képzés, aminek a célja, hogy nemzetközi standardnak megfelelő korszerű és széleskörű humántudományi, valamint észti és finnugor szakterületen általános tudás megszerzése és lehetővé tenni a tanulmányok magister fokozaton való folytatását. A tananyag 2 kötelező humántudományi alapozó modulból (24+24 kredit), egy kötelező specializációból (24 kredit), egy kötelezően választott szakterületből (24 kredit) – amelyhez a BA-s szakdolgozat (6 kredit) is tartozik, szabadon választható iránymodulból és szabadon választható tárgyakból áll. Felépítését tekintve a következőképpen alakulhat egy hallgató BA-s képzése³ (minden képzési szint alá tartozó terület 24 kredités):

Észti és finnugor nyelvtudomány:

I. Alapozó képzés – Alusmoodulid

1. Humántudományok – Humanitaarteadused (kötelező)
2. Észti nyelv és kultúra – Eesti filoloogia ja kultuuriteadused (kötelező)

II. Szakirányi képzés – Suunamoodulid

1. Észti és finnugor nyelvtudomány – Eesti ja soome–ugri keeleteadus (kötelező)
2. Irodalom – Kirjandus (választható)

III. Specializáció – Erialamoodulid

³ Külön nem említem a külföldi és a nem észti középiskolai végzettséggel rendelkezők hallgatók számára, minden szinten kötelező, 24 kredités képzéseket (Eesti üldkeele oskus ja põhiteadmised eesti kultuuriruumist muukeelsetele)

1. Észt nyelv – Eesti keel
2. Finn nyelv és kultúra – Soome keel ja kultuur
3. Finnugor nyelvek – Soome-ugri keeled
4. Magyar nyelv és kultúra – Ungari keel ja kultuur
5. Számítógépes nyelvészet – Arvutilingvistika
6. Általános nyelvészet és fonetika – Üldkeeleteadus ja foneetika

Ebből adódik, hogy a magyar tanulás több, különböző szakirányon tanuló hallgató számára is elérhető. Miközben Magyarországon gondot jelent a kis szakok hallgatói létszáma és az, hogy egyre kevesebben választják a kisebb nyelveket, addig a tartui magyar tanszék több specializációval társulva folyamatos tudja tartani a stabil hallgatói létszámot.

A magyarságtudományi tárgyak két specializáción belül is megjelennek: a magyar és a finnugor nyelvek specializációkon belül. A finnugor specializáción belül kötelező a finn országismeret és művelődéstörténeti tárgyak mellett (a finn nyelv tanulást nem érintik) a következő tárgyak: Bevezetés a magyar irodalomba (FLEE.07.040.), Magyar nyelv kezdőknek (FLEE.07.040.), illetve a Magyar országismeret és történelem (FLEE.07.148.). A Tartui Egyetem sajátságai közé tartozik, hogy egyes tárgyak több félévesek is lehetnek, amelyeket csupán egy kód jelöl és a hozzá tartozó kreditet és jegyet csak az összes félév teljesítése után szerzik meg a hallgatók. Ilyen típusú tárgy az összes nyelvvóra. A magyar nyelv kezdőknek két féléves, heti kétszer két órás tárgy, ami összesen 160 óraszámot jelent.

A magyar specializáció célja kialakítani és elmélyíteni a szaktudást a választott területen és hogy a tanulók jogot szerezzenek a tanulmányaik MA szintű folytatására. Az ide tartozó tárgyak a Finnugor specializációnál jelzett tárgyakon túl a Magyar nyelv középhaszadókknak (FLEE.07.053.) és a Magyar nyelvi szeminárium (FLEE.07.104.).

Doktori képzésben külön magyar szakág nincs, ennek lehetősége a Finnugor nyelvek képzésen belül lehetséges.

4.4. Tudományos munka és kapcsolatok

A tartui hungarológusok 4 nemzetközi konferenciát szerveztek. Tartuban 2 hungarológiai sorozat jelenik meg. Nem sorolom fel listaszerűen, ezt megteszi LENGYEL TÓTH (2003: 82–85) 2002-ig. Korábbi sorozatok a Bibliotheca Hungarico–Estica Instituti Litterarum Hungarici Universitatis Tartuensis sorozat, az Eesti Hungaroloogia Komitee bulletinid, a Tartu Hungaroloogia Vihikus (Tartui Magyar Füzetek); Bibliotheca Studiorum in Hungaricorum in Estonia.

Mindenképp fontos megemlíteni a tartui „fordítóműhely” munkásságát, illetve a tartui diákok részvételét a Magyar Fordítóházban. 2006 óta évente kiutazik egy kisebb csoport a balatonfüredi fordítóházba, ahol előre megbeszélték szépirodalmi műveket fordítanak magyarral észtre. Támogatásra pályázat útján van lehetőség, valamint a hallgatóknak is külön pályázniuk kell a magyar lektornál, mivel a résztvevők létszáma korlátozott. Minden esetben kortárs művek fordításáról van szó és a szerzők sokszor maguk is ellátogatnak a Fordítóházba. Olyan műveket fordítottak már le, mint a 2006-as kurzuson Bartis Attila, Garaczi László, Háy János és Kukorelly Endre egyes szövegei. 2007-ben Háy János három drámájának fordítására került sor (*Herner Ferike faterja*, *A Senák*, *A Pityu bácsi fia*), valamint beszélgetés keretében a fordítási nehézségek megvitatása a szerzővel. 2010-ben Oravecz Imre, 2011 áprilisában a *Körkép 2010*, női írók című kötet novelláiból fordítottak.

A résztvevők a Tartui Egyetem magyar szakos, vagy magyarul tanuló diákjai és ebbe a generációba tartozik Reet Klettenberg, aki jelenlegi észti lektor Budapesten. A kurzusok szervezője és vezetője 2010-ig TÓTH VIKTÓRIA volt, valamint TÓTH KRISZTINA, aki jelenleg a Balassi Bálint Intézet magyar irodalom tanára. 2010 óta idősebb, vagy már végzett hallgatók szervezik, REET KLETTENBERG és SIIRI KOLKA.

Az utazási és egyéb költségeket a Magyar Fordítóház Alapítvány, az Észti Kulturális Alap, illetve a Tartui Egyetem Észti és Általános Nyelvészeti Intézete támogatja, továbbá az első alkalommal a Tallinni Magyar Intézet is fedezte a kiadások egy részét.

A fordítóműhely és a balatonfüredi szemináriumok célja, hogy a lefordított szövegek magyar irodalom estéken bemutathatóak legyenek, rendelkezésükre álljon észti rendezőknek, a fordítások elektronikus kiadása a Fordítóház honlapján is

lehetőség van, illetve a fordítások kiadása az eddig észtre fordított Háy-szövegekkel együtt a *Vihik* folyóirat második magyar témájú különszámában jelentek meg. Az észtre átültetett szövegek segítségével a kortárs magyar drámairodalom megismertetése lehetővé válik Észtországban és segíti a magyar és az észti irodalmi kapcsolatok előmozdítását is.

Darvasi Lászlótól lefordított egyik mű alapjául szolgált 2009. február 12-én, a tartui Jaani templomban tartott előadásnak. *A világ legszomorúbb zenekara* (*Maailma nukrain orkester*, fordította REET KLETTENBERG) című novellát zenei kísérettel a H. Elleri Zeneiskola magyar hetének program részeként adták elő.

Az egyetemek közötti tudományos projektek részeként történt a magyar–finn–észti kontrasztív nyelvkutatás keretein belül az észti, finn és magyar szomatikus frazeologizmusok közös adattárba gyűjtése (SEILENTHAL 1995).

Rokon népek programja keretében itt tanuló oroszországi finnugor népek fiai és lányai (udmurtok, marik, vogulok) előszeretettel veszik fel tanrendjükbe a magyar nyelvet. Észtország egészen a diplomaszerezésig vállalja e nyelvrokonok képzésének költségeit, Finnország egy-egy szemesztert finanszíroz, Magyarország hozzájárulása pedig e tekintetben – tartui értékelés szerint – jószerivel jelképesnek mondható.

4.5. Ösztöndíj lehetőségek

Az első, tehetséges hallgatók kölcsönös fogadásáról szóló megállapodást 1930 májusában kötötte meg a Tartui Egyetem Klebelsber Kunó, aki személyes is ellátogatott a Tartui Egyetemre (MESIPUU 1997: 130; SEILENTHAL 1997: 186).

Mindenképpen fontos megemlíteni a Munkácsy Mihály Egyesület kapcsolatát a Magyarok Világszövetsége és az Anyanyelvi Konferencia szervezetekkel, mivel az 1991-es magyar–észti kulturális szerződés megkötése után lehetővé vált, hogy az Észtországban letelepedett magyarok gyerekei Magyarországon tanulhassanak. Ennek értelmében diákok számára vált lehetővé a kiutazás és a magyar egyetemen való tanulás (STRÖMPL 1997: 205).

A tartui Finnugor Tanszék 2006 óta tagja egy héttagú Erasmus-hálózatnak (partnerek: Bécs, Debrecen, Hamburg, Jyväskylä, Padova és a Sorbonne), amelynek keretében a rendszeres tanár- és diákcserén kívül nemzetközi intenzív programok

szervezésére is sor kerül. Ezen kívül a Finnugor Tanszéknek Erasmus-szerződések formájában aktív kapcsolata van az ELTÉ-vel, a Miskolci, a Szegedi és a Veszprémi Egyetemmel.

A Tartui Egyetemen folytatott tanulmányokon kívül minden magyar szakos hallgatónak lehetősége nyílik legalább egyszer, de gyakran többször is legalább fél éves magyarországi részképzésre. A tanszéknek az Erasmus-program keretében lehetősége van Budapestre, Miskolcra, Szegedre és Debrecenbe küldeni hallgatókat. Az Észtsország és Magyarország közötti államközi szerződés keretében évente ötnyolc észt hallgatót fogadnak a magyar egyetemek, nyári egyetemi ösztöndíjas képzésre (Debreceni Nyári Egyetem és Balassi Intézet) rendszerint szintén évente öt hallgatónak van lehetősége, és minden évben fogadja két-három hallgatókat a Balassi Intézet is a hungarológiai vagy műfordítói képzésének valamelyikén. A tanszék hallgatóinak az Erasmus-hálózat keretében lehetősége van a bécsi, padovai, hamburgi, miskolci, debreceni, jyvaskyläi egyetemek és a Sorbonne oktatói előadásának hallgatására is Tartuban.

Jelenleg Észtsországban nincs mód magyar nyelvből nyelvvizsgázni, meglehet az észtek számára soha nem bírt akkora jelentőséggel a nyelvvizsga-bizonyítvány, mint más országokban és az egyetemi diplomának sem feltétele semmilyen nyelvtudást igazoló dokumentum sem. A Tartui Egyetem hallgatói ennek ellenére nagy számban szerzik meg a magyar nyelvtudásról szóló bizonyítványt, azonban ezt minden esetben magyarországi tartózkodásukkal kötik össze és a Debreceni Nyári Egyetem kurzusait követően, vagy a Balassi Intézet lehetőségeit kihasználva teszik le a nyelvvizsgát, Magyarországon.

5. Az oktatási tananyagok régen és most

5.1. Az oktatás során használt nyelvkönyvek

Sajnos a két nyelvet érintő nyelvkönyvek választéka nagyon csekély. Észtl nyelvkönyvből kevés áll a magyarok rendelkezésére és ezek is többnyire elavultak: Lavotha Ödön: *Észtl nyelvkönyv* 1960, Nagy Judit: *Észtl szövegek: magyar szakos egyetemi hallgatók számára* 1992, Kippasto, Anu–Nagy Judit: *Észtl nyelvkönyv* 1995 (2., bővített kiadás 2002), Janurik Tamás: *Az észtl nyelv alapjai (oktatási segédanyag)* 1997, Davies, Helen: *Kezdők észtl nyelvkönyve* 2003. ANU KIPPASTO és NAGY JUDIT szerlesztette nyelvkönyvet mindenképpen hiánypótló mű, de az elmúlt 15 évben sem új kiadást nem élt meg, amitől mára beszerezhetetlenné vált, illetve folytatása sem jelent meg, ami a kezdő szint után segítené a tanulókat. A magyarul tanuló észtl azonban ennél is kevesebb műből válogathatnak, észtl anyanyelvűek számára mai napig nem készült használható nyelvkönyv és csak KERESZTES LÁSZLÓ *Praktiline ungari keele grammatika* 1997-es, eredetileg finneknek szánt művét fordították észtl nyevre. A magyar nyelvoktatás során ezért az angol bázisnyelvű vagy egynyelvű (esetleg a finneknek számára készült) könyveket használják. Ez olyan problémákhoz vezet, hogy a tanár sokszor kénytelen nem sorrendben haladni az adott könyv fejezeteivel, illetve több mű együttes használatára kényszerül. Ennek az az oka, hogy az egynyelvű nyelvtankönyvek felépítése és a nyelvtani kategóriák sorrendje olykor megnehezíti a tanulást, mivel az észtl anyanyelvűek számára más kategóriák az egyszerűbben elsajátíthatóak és míg másokhoz több gyakorlat lenne szükséges.

Az utóbbi lektorok, valamint ANU NURK elmondása alapján a Tartui Egyetemen a következő tankönyveket használták elsősorban: Erdős József–Prileszky Csilla: *Halló, itt Magyarország!* I–II. Budapest, 1992; Hlavacska Edit: *Hungarolingua 1. Nyelvtani munkafüzet*. Debrecen, 1991; Hlavacska Edit: *Hungarolingua 2. Nyelvtani munkafüzet*. Debrecen, 1993; Hlavacska Edit–Hoffmann István–Laczkó Tibor–Maticsák Sándor: *Hungarolingua 1*. Debrecen, 1991; Hlavacska Edit–Hoffmann István–Laczkó Tibor–Maticsák Sándor: *Hungarolingua 2*. Debrecen, 1993; Hlavacska Edit–Hoffmann István–Laczkó Tibor–Maticsák Sándor: *Hungarolingua 3*. Debrecen, 1999; Hlavacska Edit–Laczkó Zsuzsa: *Hungarolingua 3. Nyelvtani munkafüzet*. Debrecen, 2000; Hoffmann István (szerk.): *Hungarolingua 1. Alapfokú magyar nyelvoktató tananyag*. Debrecen, 2000. Illetve a következő munkákat

használták még fel részlegesen a tanításban: Bencze Ildikó: *Practical Hungarian Grammar for beginners and non-beginners. Gyakorlati magyar nyelvtan kezdőknek és nem kezdőknek.* Budapest.; Csúcs Sándor: *Unkarin alkeet.* Turku, 1976; Csúcs Sándor–Varga Judit: *Mondd magyarul! Unkarin alkeet.* Turku, 2005; Keresztes László: *Unkarin kieli.* Helsinki, 1974; *Mi újság? Lexikai gyakorlatok gyűjteménye.*; Nyirkos István: *Nykyunkarin oppikirja.* Helsinki, 1972; Varga Judit: *Gyere velem! Unkarin kielen jatko–oppikirja.* Turku, 1995.

Jelenleg a kezdők és középhaladók oktatásában DURST PÉTER nyelvkönyveit használják. A haladó csoportokban már kevésbé támaszkodnak tankönyvre, leginkább újságcikkek, videófelvetelek, illetve a lektor által összeállított szövegek jelentik a tananyagot. POMOZI PÉTER lektorsága idején saját, a tanításban használható művet írt, illetve szerkesztett, melyek a következők: *Kis magyar irodalmi antológia.* Tartu, 1994; *Valimik ungari kirjandusest.* Tartu, 1996. TÓTH VIKTÓRIA munkássága alatt megjelentek az oktatásban a neten elérhető anyagok, illetve internetes oktatás, vagyis az úgynevezett e-tananyagok. Lektorsága idején 3 e-kurzust indított magyar irodalom, magyar nyelv és gyakorlati magyar nyelvtan témakörökben. Az ilyen típusú oktatás előnye, hogy a hallgatók könnyen és azonnal elérik a tananyagokat; képanyagokat, videókat használhatnak, követhetik társaik munkáját; külföldről, illetve más egyetemekről is elérhetővé válik a tananyag és ez a diákok munkájának egyszerűbb nyomon követését, ellenőrzését is jelenti egyben a tanár számára. Az így elkészített kurzusokat bármikor fel lehet használni, kööttségek nélkül meghirdethetőek és áthagyományozhatóak a következő lektornak vagy esetleg más egyetemeknek.

5.2. Szótárak a magyar nyelv oktatásban

A két nép közötti kulturális és tudományos kapcsolatok ápolásában az észtek mindig is aktívabban vettek részt. Ezt bizonyítja, hogy amíg a finn–magyar szótárakhoz hasonlóan az észti szótárak is nyelvészek, lektorok munkái (utóbbiak segítőként és szerkesztőként egyaránt feltűnnek), addig Pusztai Jánoson kívül magyar szótárkészítő nem szerepel köztük. Az újabb szótárakat az észtek kitartó munkájának köszönhetjük, Észtországban jelentek meg; az anyanyelvi lektorok inkább segítőként vettek részt a munkákban. Ebből adódóan sokszor olyan

problémákkal kell foglalkoznunk az észt szótárkiadás kapcsán, hogy milyen hátrányok érhetik a magyar tanulókat, az elsősorban észt célközönségű művek használata során.

A két nyelv közös szótárainak általános jellemzői eltérnek az indoeurópai nyelvek szótáraiétól, azonban ennek oka elsősorban a nyelvtipológiai egyezésben (mindkettő az agglutináló típusba tartozik) és nem a nyelvrokonságban keresendők. A nyelvrokonság ténye csak kis mértékben járul hozzá a lexikális tudás megszerzéséhez, amit a latin, szláv és germán jövevényszavak kis száma sem kompenzálja.

Nurk, Anu–Pusztay János: *Észt–magyar kisszótár*. Lexica Savariensia. Savaria University Press, Szombathely, 1993; Pusztay János–Rüütmaa, Tiina: *Magyar–észt kisszótár*. Lexica Savariensia. Savaria University Press, Szombathely, 1995; Pusztay János–Rüütmaa, Tiina: *Észt–magyar társalgás*. Lexica Savariensia. Savaria University Press, Szombathely, 1998; Soosar, Sven-Erik: *Eesti–ungari sõnastik. Észt–magyar szójegyzék*, Ilo, Tallinn, 2000; Soosar, Sven-Erik: *Ungari–eesti sõnastik. Magyar–észt szójegyzék*, Ilo, Tallinn, 2007; Seilenthal, Tõnu–Nurk, Anu: *Ungari–eesti sõnaraamat. Magyar–észt szótár*. Bibliotheca Studiorum Hungaricorum in Estonia 6. Eesti Keele Sihtasutus, Tartu, 2010.

Jakó Géza: *Eesti–soome–ungari keele õpik turistidele. Eestin–suomen–unkarikielen opas matkailijoille. Észt–finn–magyar nyelvkönyv turisták számára*. Tallinn, 1936; Jakó Géza: *Eesti–ungari–vene vestlussõnastik. Észt–magyar–orosz nyelvkönyv. Эстонско–венгерско–русский разговорник*. Tallinn, 1973; Paczolay Gyula: *Magyar–észt–német–angol–finn–latin közmondások és szólások cseremisiz és zürjén függelékekkel*. Veszprém, 1985 (2., bővített kiadás 1987); Paczolay Gyula: *Ezér magyar közmondás és szólás: angol, észt, finn, és német fordítással*. Budapest, 2000 (2., bővített kiadás 2005); Tiina Rüütmaa: *Észt–magyar társalgás*. Szombathely, 1998.

PUSZTAY JÁNOS és az akkoriban Szombathelyen észt lektorként dolgozó ANU NURK nevéhez kötődik az első szótár, ami a két nyelv kapcsán megjelent. Az 1993-ban kiadott észt–magyar kisszótár 324 oldalon tartalmaz kb. 7 000 szócikket. Forrásai között észt értelmező szótár, észt–finn szótár, valamint észt, finn és német nyelvű észt tankönyvek. Összetételét tekintve a szótár a fontosabb, a mindennapok

során gyakrabban előforduló szavakat tartalmazza, azonban a rövid szócikkek között gyakran találunk állandósult szókapcsolatokat, frazémákat. A magyar használók számára készült szótár hozzájárul a kezdő tanulók nyelvtanulásához, tartalmazza az észti névszóknál az alanyeset mellett az egyes szám birtokos esetet, egyes szám partitívuszt és a többes szám partitívuszt; igék esetében ma-infinitívuszt, jelen idő egyes szám első személy, imperfektum egyes szám első személy és da-infinitívuszt alakok szerepelnek.

A hiánypótló mű legnagyobb hátránya, hogy nem sokkal megjelenése után már könyvritkaságnak számított; sőt, magyarországi kiadás lévén az észtek számára egyáltalán nem is vált elérhetővé, az egyetemi könyvtárak néhány példányától eltekintve.

Az első magyar–észti kisszótár 1995-ben született meg, PUSZTAY JÁNOS és ismét egy észti lektorként tevékenykedő szerkesztő, TIINA RÜÜTMAA gondozásában. Az 547 oldalas zsebszótárnak mintegy 8600 szócikke terjedelmi okokból csak a leggyakoribb szavakra korlátozódik, dicséretes, hogy emellett néhány szókapcsolat és kifejezés felvételére is gondoltak a szerkesztők. A szótár elsődleges forrása a két évvel korábbi észti–magyar kisszótár, valamint a címszóállomány bővítésekor és egyes szócikkek összeállításakor felhasználták a PAPP ISTVÁN és JAKAB LÁSZLÓ szerkesztette, 1985-ös Magyar–finn szótárat. A kétnyelvű, adatokban bővelkedő előszóban ugyan nem említik, milyen célközönségnek szánták a művet, a szócikkek felépítése alapján mégis arra következtethetünk, hogy elsősorban magyarul tanuló észteknek. Ez azért különös, mivel ismételen egy olyan kiadásról van szó, mely Magyarországon jelent meg és Észtsországban korlátozottan lehetett hozzáférni.

A címszavak tagolása a magyarul tanulóknak egyértelműen kedvez: || jel választja el az összetett szavakat, valamint az igekötőket is, például *egy||ház; egyet||ért; fali||óra; gyöngy||virág; kora||tavasz; labda||rúgás; láb||jegyzet; meg||marad; tönkre||megy; fényképező||gép*, ami a magyar használók számára sokszor zavaró lehet. Egyes szócikkek után, néhol indokolatlanul feltüntették az adott szó kiejtését, például: *egészség (egésség)*. Függelék, nyelvtani táblázatot sajnos nem tartalmaz.

A fenti kisszótár szerzőpárosa 1999-ben jelentette meg az Észt–magyar szójegyzék az EU Magyarországról írt véleményéhez c. munkát, mely 165 oldal észti, 113 oldal magyar szóanyagot, továbbá 56 oldalnyi szemelvényt tartalmaz. A sorozatban az Európai Unió dokumentumai alapján a nyelvoktatásban, az Európai Unió ismeretek oktatásában használható kétnyelvű segédletek megjelentetése volt a cél, ebből fakadóan a szójegyzék egyfajta terminológiai szótárnak tekinthető. A sorozat kötetei közé tartoznak még az angol-magyar, a finn-magyar, a francia-magyar, a német-magyar és az olasz-magyar szójegyzékek, melyek mind az AGENDA 2000 Országvélemény anyagának kétnyelvű feldolgozásait tartalmazzák. A szótárkészítők célja, hogy a szójegyzék hozzájáruljon az Európai Unió csatlakozáshoz, valamint a nyelvoktatás során használható kétnyelvű segédanyag létrehozásához. A szójegyzék azonban az EU dokumentum összes szavát tartalmazza, ezáltal olyan köznyelvi szavak is bekerültek, mint pl. *arst* 'orvos'; *forell* 'pisztráng'; *kivi* 'kő'; *leib* 'kenyér'; *loom* 'állat'; *mees* 'férfi'; *tuul* 'szél' – melyek meglehetősen indokolatlanul egy politikai szakszótárban, akkor is ha az általános szótárakból hiány is van.

A mű legnagyobb érdeme, hogy számos, a megváltozott politikában helyet kapó kifejezést tartalmaz, például a *valimised* 'választások' címszó összetételei: *õigus hõaletada kohalikel valimistel* 'joga van választani a helyhatósági választásokon', *õleriigilised* ~ 'országos választások', *kohalikud* ~ 'hely(hatóság)i választások', *vabad ja õiglased* ~ 'szabad és jogszerű választások', *valimiste tulemused* 'választási eredmények'. Ezáltal nemcsak egy hiánypótló, terminológiai szótárral bővült az észti–magyar szótárkiadás palettája, hanem egy aktuális, politikai fogalmakat tartalmazó szójegyzékekkel is gazdagodott.

Az első észti–magyar kisszótár megjelenése után mindössze 7 évet kellett várni az újabb szótár megjelenéséig. A SVEN-ERIK SOOSAAR szerkesztésében készült észti–magyar kisszótárt (Eesti–ungari sõnastik) múlhatatlan érdeme, hogy észtiországi szótár lévén elérhetővé vált az észtek számára. A külföldön megjelent szótár előnye ugyanakkor a magyarok számára hátrány maradt: csak azoknak van saját, akik vettek maguknak Észtiországban. A szótár 184 oldalon 9000 címszót tartalmaz. A szombathelyi szerkesztésű szótárhoz képest lényeges tartalmi változáson nem esett

át, az eltérések leginkább tipográfiai jellegűek. A szócikkek többnyire rövidek, kifejezéseket ritkán, példamondatok, frazémákat egyáltalán nem tartalmaz. A szűkszavú bevezetőben a PUSZTAY JÁNOShoz köthető műveket, valamint PAPP ISTVÁN 1978-as Finn–magyar szótárát tüntetik fel a szerkesztők, mint felhasznált műveket. A forrása a sorozatban korábban megjelent észt–német, valamint észt–svéd szótárak. Valamint ez az első olyan szótár, amely nyelvtani összefoglalót tartalmaz, igaz az észtek számára a magyar nyelvről. Dicséretes, hogy ha egy szóhoz több, eltérő jelentés is tartozik azt nem számozással, hanem zárójelben megadott észt szinonimával, fogalommal különítették el, ami a leginkább segíti a helyes alak kiválasztásában a nyelvtanulót, pl.: *koor (puu)* ’kéreg’; (*vilja*) ’hég’; (*piima*) ’tejszín’. A magyar igék után – melyek a szótárírás hagyományainak megfelelően egyes szám harmadik személyben szerepelnek – zárójelben megadták a főnévi igeneves változatot is, melyek az észt tanulókat segítik.

2007-ben megjelent az előbbi szójegyzék párja, a magyar–észt kisszótár (Ungari–eesti sõnastik), szintén SVEN-ERIK SOOSAAR gondozásában, az Ilo sõnastik kiadónál. A szótár 171 oldalon mintegy 8000 szótári adatot tartalmaz. Előnyei és hátrányai megegyeznek a 2000-es észt–magyar szótáréval, csupán a nyelvtani összefoglaló lett bővebb.

Ezek a szójegyzékek elsősorban azok számára készültek, akik éppen elkezdtek magyarul tanulni, és ezekkel a nyelvekkel munkájuk vagy nyaralás során kerülnek kapcsolatba. Célközönség itt is egyértelműen az észt használók. Mégis, kétnyelvű szótárakként sajnálatos, hogy mind az előszó, mind a használati tudnivalók egy, vagyis kizárólag észt nyelven szerepelnek.

A 2010 júliusában megjelent Magyar–észt szótár az eddigieknél jóval nagyobb terjedelmű, alaposabb és a mai szókincset és kifejezőképességet dolgozza fel. A szótár főszerkesztői és egyben összeállítói (A–Ny): a tanszékvezető TÖNU SEILENTHAL, valamint ANU NURK, a magyar–észt kisszótár egyik szerkesztője. A kézirat elkészítésében ezenkívül KIRLI AUSMEES (Ö), a korábban Debrecenben működő észt lektor és ANU KIPPASTO (O–Zs) vettek részt, míg PAUL KOKLA és TÓTH VIKTÓRIA a szótár nyelvi szerkesztői voltak. A szótár megjelenését az Észt Nyelvért Alapítvány

(Eesti Keele Sihtasutus) és az észti Oktatási és Tudományos Minisztérium (Haridusja Teadusministerium) támogatta. A szótárban mintegy 42 000 címszó található számos példamondattal és azok fordításával együtt; a magyar címszavakhoz nyelvtani információ is kapcsolódik.

Egy új szótár megírása mindig nehéz feladat elé állítja a szerkesztőket, különösen ha nem a már meglévő szótár(ak) leporolásáról, hanem egy teljesen új összeállításáról van szó. A korábbi magyar–észti szótárak terjedelmükből fakadóan sem lehettek alkalmasak a szótár szócikkeinek összeállítására (a Sven-Erik Soosaar szerkesztette magyar–észti kisszótár a kézirat összeállítása után jelent meg), ráadásul korszerű magyar–finn szótár sem segíthette a munkát. A szótár anyagának összegyűjtésénél éppen ezért fő forrásként a 2003-as kiadású Magyar értelmező kéziszótárt, MAGAY TAMÁS és ORSZÁGH LÁSZLÓ szerkesztésében, 2000-ben megjelent Magyar–angol kéziszótárt, illetve HESSKY REGINA 2002-es Magyar–német kéziszótárát használták fel.

A szócikkek felépítésénél a szerkesztők teljes mértékben használóbarát szempontokat vettek figyelembe, mint például a ragozási táblázatok, illetve a továbbvezető számhalmaz helyett közvetlenül a címszót követő szögletes zárójel tartalmazza a nyelvtani információkat. Ugyanakkor sajnálatos, hogy egyetlen magyar–észti középszótárként nem vettek fel a szerkesztők függelékét, melybe rövid nyelvtani összefoglaló, ragozási minták kerülhetek volna.

Az észti használók számára előny, hogy a magyar vonzatok következetes feltüntetése nagy mértékben hozzájárulhat a magyar nyelvtanuláshoz: *kitüntet vkit/vmit vmivel*. Az észti vonzatokat csak eltérés esetén jelölik: *jätma (kedagi/midagi kuhugi)* 'hagy vkit/vmit vhol' [szószerint: *hagy vkit/vmit vhová*].

A mű elkészítésénél a szerkesztők figyelembe vették a nyelvre ható észtországi és magyarországi társadalomban bekövetkezett változásokat, illetve az újonnan megjelenő szakterületek szókincsét is. A szótár előszavában vállalt aktuális, változatos terminológiát az alábbi szavak felvétele is igazolja: *ECU, Európai Bizottság, Európai Újjáépítési és Fejlesztési Bank, EU-konform, EU-tagság, Európai Unió*. A megváltozott társadalmi-gazdasági helyzetet is példázza a *tőzsde* és a *jog* szó összetételei, utóbbiból összesen 86 szerepel. A számítástechnikai fejlődést tükröző szavakból is sok került be: *domainnév, emailezik, kiprintel, online,*

szervercsomag, világháló, vírusirtó, web, winchester, illetve az ide tartozó kifejezések: *csatolt fájl, e-mailt kap/küld.* Az irodalmi mellett a társalgási nyelvet, az egyéb nyelvi rétegeket kellő arányban képviselteti a szótár a köznyelvi szavak mellett.

A szótár érdekessége a lexikonszerű címszavak megléte, melyek kizárólag indokolt esetben fordulnak elő, ezáltal nem válik terjengőssé a szóanyag. Ezek a kiegészítések többnyire a ÉrtSz.-ből való átvételek: *dobostorta* Dobosi tort (karamellglasuuriga kihiline biskviitort); *guba* <vahelekooutud villanupsudega paksust kalevist varrukata mantel>. Azonban a szerkesztők precízségét dicséri, hogy olyan kiegészítésekkel is találkozunk melyeknek nincs megfelelője a felhasznált szótárakban: *aradi: az ~ vértanúk, az ~ tizenhárom* <6.10.1849 Aradis hukatid 13 Ungari kindralit>; *fehérterror* valge terror (Ungaris 1919–1920).

Kreatív példamondatokkal, szövegkörnyezeti példákkal is gyakran találkozunk: *tasak: a Dilmah filteres teák aromazáró ~ban kerülnek forgalomba; sehonnan: honnan van ez a ruha? - ~, én varrtam.* Valamint gazdag frazeológia gyűjtemény került a szótárba, mint például *aki másnak vermet ás, maga esik bele, az nevet, aki utoljára nevet;* illetve *(úgy) él, mint Marci Hevesen.*

6. A magyaroktatás helyzete napjainkban

A kulturális és tudományos kapcsolatokat is egyfajta Tallinn–Tartu központúság jellemzi, a magyar nyelv oktatása terén pedig egyértelműen tartui hegemóniával kell számolnunk. Az észtországi magyaroktatás meglehetősen nem terjedt el az ország egyetemerein, nem beszélhetünk számos kurzusról, tanfolyamról, illetve középiskolában választható magyar mint idegen nyelvről. Mindezt természetesen magyarázza a kis területű ország és a lakosság létszámát figyelembe véve mégis azt kell mondanunk, hogy kiemelkedően magasnak nevezhető a magyar nyelv iránti érdeklődés az észtek körében. A magyar nyelv a 9. legfordítottabb nyelv az országban, számos kulturális és tudományos rendezvényre kerül sor folyamatosan, biztos és erős diplomáciai kapcsolatokkal rendelkezik a két ország. A finnugor nyelvek közül meglehetősen a finnül tanulás sokkal több motivációval bír, azonban a magyarul tanulás vonzó az észtek számára. Egy különleges, távoli és számukra déli nyelv, amely ráadásul rokon nyelv is, és a nyelvrokonság eszméjét tisztelettel, barátsággal kezelik. A magyar nyelvoktatás intézményes keretek között valóban csak egy egyetemre korlátozódik, azonban figyelembe kell vennünk azt is, hogy az egész Baltikumban csak a Tartui Egyetemen lehet magyar nyelvet tanulni, valamint csak itt működik önálló szakként. A Lett Tudományegyetemen, Rigában 2004-ben és 2008-ban Tóth Szilárd magyar ódaadóként dolgozott és ottléte alatt felmerült az igény a magyar szak létrehozására, illetve lektorátus alapítására. A rigai magyar lektor ez alapján a Tartui Egyetem mindenkorai lektorának a tisztsége lett volna, azonban az ezzel járó magas óraszám miatt a Balassi Intézet nem támogatta a kezdeményezést. Az önálló lektor kiküldése kapcsán később anyagi okok merültek fel és a Lett Tudományegyetemen mai napig nem alapították meg a magyar lektorságot. Ehhez érdekességképpen az is hozzátartozik, hogy sem a rigai egyetem nem rendelkezik észti tanszékekkel, sem a Tartui Egyetem lett tanszékekkel.

A nyelvtanulás motivációi folyamatosan változnak, ahogy a tananyag tartalmi része is. A XX. század első felében az irodalmi szövegek elemzése, megismerése volt a cél, később az oktatás során egyre inkább előtérbe került a nép, a kultúra megismerésének az igénye. A nyelvoktatás azonban végig meghatározó szerepet játszott, amit semmi nem bizonyíthat jobban, hogy generációk tanultak meg folyékonyan magyarul és kiemelkedő személyiségek váltak neves hungarológussá

Észtországban szótár, vagy az észtek számára írt tankönyv nélkül is, fél évszázados keresztül anyanyelvi lektor nélküli oktatásban.

Az elmúlt évek motivációt alapul véve három különböző csoportot említ SINIMETS (2002: 173; SINIMETS 2000: 4). Az első csoport számára kötelező a magyar nyelv tanulása, ők a finn szakos egyetemisták, akiknek a finn nyelv mellett kötelező magyarul is tanulni, magyar tantárgyat felvenni, illetve a finnugor vagy észti szakos egyetemisták, akik szabadon választott tárgyként kezdenek el magyarul tanulni. Vannak ugyanakkor olyan fiatal felnőttek, akik családi okokból vagy munkavállalás miatt kezdenek el magyarul tanulni. Az első törést az 1990-es évek eseményei váltották ki, amikor a két ország kapcsolatai megélénkültek és a magyar nyelvtanulás új színben tűnt fel (MATICSÁK 1999). A hungarológiai főszak létrehozásával gyorsan nőtt a magyarul tanulók száma és a motivációk is egyre szélesebb körből kerülnek ki. A következő változást az EU-csatlakozás hozta, mely nemcsak az addigi társadalmi és gazdasági életre volt nagy hatással, hanem változott a nyelvtanulás „miért”-jein is, igaz a Tartui Egyetem oktatására kisebb mértékkel hatott ez a gazdasági változás.

Az észti hallgatókra, lakosokra is érvényes az, hogy Magyarország vonzó helynek bizonyul, főleg a külföldi munkavállalók számára, aminek elemi feltétele a magyar nyelv gyakorlati elsajátítása (KERESZTES 2002: 7–8). Ennek hatására az egyetemi oktatás is egyfajta módszertani változáson ment át, a diákoknak több gyakorlati nyelvórárt, beszédgyakorlatot kínálnak és a lektorok – közülük is elsősorban TÓTH VIKTÓRIA –, remek érzékkel ismerték fel a technikai vívmányok hatékony felhasználásának módját a nyelvtanítás során.

Összességében elmondható, hogy az észti magyaroktatás – ami alatt elsősorban a Tartui Egyetem hungarológiai képzését kell érteni – kivételes lehetőséget nyújt a magyarul tanulni vágyók számára és gazdag, sokszínű történelmével különleges helyet foglal el a hungarológia területén.

MELLÉKLETEK

- 1. levél:** A Magyar Intézet szabályzata (EAA f 2100, n 4, s 159, 111–113)
- 2. levél:** VIRÁNYI ELEMÉR levele az egyetemi tanácsnak, 1923. március 7. (EAA f 2100, n 2, s 1369, 11)
- 3. levél:** GYÖRKE JÓZSEF levele az egyetemi tanácsnak, 1935. május 16. (EAA f 2100, n 2, s 167, 47)

150/1939.sz.

eln.C.

A Tartui Magyar Intézet Szervezeti Szabályzata.

1. §.

Az Intézet jellege.

A Tartui Egyetem Magyar Intézete /röviden Tartui Magyar Intézet/ az észt-magyar kulturális egyezmény 1.§-a alapján az észt állam tartui egyetemének szerves része, annak vagyónállagához tartozik, s az egyetem kormányzóságának /Ülikooli Valitsus/ felügyelete alatt áll. Fenntartója elsősorban az észt állam tartui egyeteme, ezenkívül támogatója a m.kir. vallás- és közoktatásügyi miniszter.

Központja: Tartu, Egyetem.

Pecsétje: "Tartu Ülikooli Ungari Instituut - Egyetemi Magyar Intézet Tartu Eesti" körirattal.

Ügyvezetési nyelve az észt és magyar, felváltva a szükség szerint.

2. §.

Az Intézet célja.

A Tartui Magyar Intézet:

a./ elősegíti a magyar nyelv, irodalom, művészet és a magyar szellemi élet tudományos ismertetését a tartui egyetemen,

b./ műveli és ápolja az észt-magyar tudományos, irodalmi és művészeti kapcsolatokat, figyelemmel kíséri a tudományos kutatásokat.

c./ részt vesz az észt-magyar szellemi együttműködés fejlesztésében és irányításában a kulturális egyezmény célkitűzései szerint.

A Tartui Magyar Intézetnek a fenti célok megvalósíthatásának céljából közvetlenül érintkezésbe léphet az illetékes észt és magyar hatóságokkal, továbbá magánszemélyekkel.

3. §.

Az Intézet javadalma.

A Tartui Magyar Intézet fenntartásáról és javadalmazásáról a tartui egyetem a rendes évi egyetemi költségvetés keretében gondoskodik az egyetemi intézetekhez hasonlóan.

Az Intézet fenntartásához a m.kir.kormány a M.Kir. Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium útján évi támogatás formájában járul hozzá, dologi kiadások /posta, nyomtatványok, meghívók, a könyvtár gyarapítása és karbantartása/. továbbá az Intézet kulturális céljaira.

./.

112

A javadalmak felhasználásáról az Intézet közvetlenül a kiutaló észt illetve magyar hatóságoknak tartozik elszámolással.

4. §.

Az Intézet vezetése, ellenőrzése.

A Tartui Magyar Intézetet a tartui egyetem magyar lektora vezeti az egyetemi kormányzóság által jóváhagyott házirend szerint. Az Intézet igazgatója ebben a minőségében megbízatását az egyetem kormányzóságától nyeri a megfelelő egyetemi szabályzatok értelmében, a M.Kir. Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium jóváhagyása mellett.

A Tartui Magyar Intézet adminisztratív ügyeinek az ellenőrzését az egyetem kormányzósága a megfelelő egyetemi szabályzatoknak megfelelően gyakorolja. Az Intézet vezetője tudományos és kulturális munkásságáról időnkint beszámoló jelentést tartozik tenni a m.kir. vallás- és közoktatásügyi miniszternek.

5. §.

Az Intézet tagjai.

Az Intézet tagjai:

- a./ a kulturális egyezményben megjelölt magyar csereprofesszorok és cseregyakornokok,
- b./ a magyar állami csereösztöndijasok,
- c./ az egyetemi magyar nyelvi és irodalmi előadások hallgatói.

6. §.

Az Intézet könyvtára és felszerelése.

A Tartui Magyar Intézet tudományos és kulturális céljainak az elősegítésére az Intézet könyvtára és tudományos felszerelése szolgál.

A könyvtár és tudományos felszerelés gyarapítása

- a./ a M.kir. Vallás- és közoktatásügyi minisztérium pénzbeli és természetbeli támogatása,
- b./ az Intézet költségvetése,
- c./ ajándékozás útján történik.

A tudományos és kulturális felszerelés köre a magyar irodalom, történelem, képzőművészetek, zeneművészet, népművészet és a magyar népi kultúra területére terjed ki szemléltető és bemutató anyag formájában.

A könyvtár és tudományos felszerelés fejlesztése az intézet vezetőjének önálló hatáskörébe tartozik, aki azt a 2. §-ban említett intézeti célkitűzéseknek megfelelően intézi.

A könyvtár és intézeti felszerelés karbantartásáról, valamint a szakszerű kezeléséről az egyetemi kormányzósággal egyetértőleg az Intézet gondoskodik.

113

7. §.

Vagyoni kezelés.

Az intézeti vagyon nyilvántartása és jogi kezelése a tartui egyetem által felfektetett leltári könyvekben történik a magyar és észt állam tulajdonjogainak a fenntartásával a magyar, illetve észt részről bekerült vagyoni tárgyakra vonatkozólag. Ez a körülmény a leltári könyvek külön rovatában megjelölendő. A vagyontárgyokról az Intézet e leltári bejegyzések értelmében számol el magyar, illetve észt részre.

Tartu, 1939. évi május hó.

.....

Jóváhagyom!

Sily
államtitkár.

Tartu Ülikooli Ungari Instituut
Tartu-Eesti
ad. 27e-1747

00338

TARTU ÜLIKOOI.

Sissetuln. 7. III 1923.

N° 2420.

11

An die Universitäts-Verwaltung

Tartu.

Hiermit beehre ich mich der Universitätsverwaltung mitzuteilen, dass ich am 6-ten März a. c. zu meinen Amtspflichten in Tartu eingetroffen bin und bitte mit meine Gage auszahlen zu lassen.

Hochachtungsvoll

Tartu, am 7./III. 1923.

F. Virányi

Lektor oberung. Sprache.

Ülikooli nõukogu koosseisul

9. III 1923 a. täbiharutatus

ja otsustatud

Palga makssta 1. hebr.

alates

Sekretär

Frankovich

E. Virányi

Sinet.
16. V. 35
H 149.

47

E. V. TARTU ÜLIKOO LI FILOSOO-
FIA TEADUSKONNALE.

Pöördun Tartu Ülikooli Filosoofia Teaduskonna poole palvega lahkesti pikendada minu 30. juunil 1935 lõppevat teenistusaega kahe semestri võrra.

Põhjendusena lubatagu nimetada, et see pikendus võimaldaks minule enne tagasipöördumist kodumaale põhjalikumalt tutvuda Eesti keelega ja kirjandusega, mis omakord võimaldaks minule tulevikus tõhusamalt ergutada huvi Eesti keele ja kirjanduse vastu Ungaris ning seega kõvendada Eesti ja Ungari suhteid.

Lootes Teaduskonna lahket vastutulekut jään täie lo-
gupidamisega

Tartus 16. V. 1935.

H. J. Görke

Irodalom és források

- ÁRPÁS KÁROLY 1998: Virányi Elemér föltámasztása. In Tartu és Magyarország. Tartu ja Ungari. Tartui Magyar Füzetek 3. AS Võru Täht, Tartu. 13–25.
- ARUMÄE, HEINO 1994: Észtország és Magyarország kapcsolatainak az 1920-as évek elején. In Észtország a fordulat után. Folia Estonica II. Szerk. BERECKZI GÁBORNÉ MAI KIISK. Savariae, Szombathely, 1994. 71–77.
- BERECKZI ANDRÁS 1992: A nemzetiségi kérdéstől az önrendelkezésig. In Észtország a fordulat előtt. Folia Estonica I. Szerk. BERECKZI GÁBORNÉ MAI KIISK. Savariae, Szombathely. 101–113.
- CSEKEY ISTVÁN 1928: Északi írások. Budapest.
- CSÚCS SÁNDOR 1997: A magyar–észt kulturális kapcsolatok legújabb szakasza. In Észt hungarológia 75, Bibliotheca Studiorum Hungaricorum In Estonia. Szerk. NURK, ANU–SEILENTHAL, TÕNU. Tartu. 15–16.
- EAA f 2100, n 2, s 86: CSEKEY ISTVÁN mappája
- EAA f 2100, n 2, s 123: FAZEKAS JENŐ mappája
- EAA f 2100, n 2, s 167: GYÖRKE JÓZSEF mappája
- EAA f 2100, n 2, s 1369: VIRÁNYI ELEMÉR mappája
- EAA f 2100, n 4, s 159: Magyar Intézet mappája
- FÜLEI-SZÁNTÓ ENDRE 1994: Észt–magyar művelődés a két világháború között. In Észtország a fordulat után. Folia Estonica II. Szerk. BERECKZI GÁBORNÉ MAI KIISK. Savariae, Szombathely. 88–97.
- GUSTAVSON, HINO 1994: Magyar gyógyszerészdinasztia Tallinnban. In Észtország a fordulat után. Folia Estonica II. Szerk. BERECKZI GÁBORNÉ MAI KIISK. Savariae, Szombathely, 1994. 61–64.
- JÁVORSZKY BÉLA (szerk.) 2001a: Magyar–észt diplomáciai kapcsolatok 1921–2001. Eesti–Ungari diplomaatilised suhted 1921–2001. Magyar Nagykövetség, Tallinn.
- JÁVORSZKY BÉLA 2001b: Megújuló diplomáciai kapcsolataink. Ungari–Eesti uuenavad diplomaatilised suhted. In Magyar–észt diplomáciai kapcsolatok 1921–2001. Eesti–Ungari diplomaatilised suhted 1921–2001. Szerk. JÁVORSZKY BÉLA. Magyar Nagykövetség, Tallinn. 38–46.
- KALLE, ILMAR 1994: Istvan Csekey Tartu Ülikooli Õigusteaduskonna õppejõuna (1923–1931). Diplomamunka.

- KERESZTES LÁSZLÓ 2002: Bevezető gondolatok. In A magyar nyelv idegenben. Előadások az V. Nemzetközi Hungarológiai Kongresszuson (Jyväskylä, 2001. augusztus 6–10.). Szerk. KERESZTES LÁSZLÓ–MATICSAK SÁNDOR. Debrecen–Jyväskylä. 7–8.
- KIMMEL, LEIA 1987: Eesti–Ungari kirjandussuhted aastail 1945–1985. Észt–magyar irodalmi kapcsolatok 1945–1985. Diplomamunka.
- KREININ, LEA 2004: Eesti keele õpetamisest Ungaris Budapesti Ülikoolis. In Emakeel ja teised keeled IV. Tartu Ülikooli Eesti Keele (Võõrkeelena) Õppetooli Toimetised 3. Tartu Ülikooli Kirjastus, Tartu. 96–105.
- LENGYEL TÓTH KRISZTINA 2003: A magyar oktatása a Tartui Egyetemen. In Hungarológia a XXI. században. Balassi Bálint Intézet, Balassi Évkönyv. 72–87.
- LOODUS, REIN 1994: Két rokon nép művészeti kapcsolatai. In Észtország a fordulat után. Folia Estonica II. Szerk. BEREZKI GÁBORNÉ MAI KIISK. Savariae, Szombathely, 1994. 97–101.
- MARTONYI JÁNOS 2001: Előszó. Eessõna. In Magyar–észt diplomáciai kapcsolatok 1921–2001. Eesti–Ungari diplomaatilised suhted 1921–2001. Szerk. JÁVORSZKY BÉLA. Magyar Nagykövetség, Tallinn. 3–4.
- MATICSAK SÁNDOR 1999: Magyar nyelvoktatás a kilencvenes évek végén. In Hungarológia 1/ 1–2. Nemzetközi Hungarológiai Központ. Budapest. 145–160.
- MATICSAK SÁNDOR 2000: A tartui egyetem új hungarológiai sorozata. In Hungarológia 2/ 1–2. Nemzetközi Hungarológiai Központ. Budapest. 335–341.
- MATICSAK SÁNDOR 2002: A magyar mint idegen nyelv oktatásának új feladatai. In A magyar nyelv idegenben. Előadások az V. Nemzetközi Hungarológiai Kongresszuson (Jyväskylä, 2001. augusztus 6–10.). Szerk. KERESZTES LÁSZLÓ–MATICSAK SÁNDOR. Debrecen–Jyväskylä. 81–91.
- MEDIJAINEN, EERO 2001: Magyarország és Észtország 1918–1940 között. Ungari ja Eesti 1918–1940. In Magyar–észt diplomáciai kapcsolatok 1921–2001. Eesti–Ungari diplomaatilised suhted 1921–2001. Szerk. JÁVORSZKY BÉLA. Magyar Nagykövetség, Tallinn. 8–37.
- MESIPUU, KAIRI 1997: Virányi Elemér – az első magyar lektor. In Észt hungarológia 75, Bibliotheca Studiorum Hungaricorum In Estonia. Szerk. NURK, ANU–SEILENTHAL, TÖNU. Tartu. 126–133.

- NÁDOR ORSOLYA 1998: A magyar mint idegen nyelv/hungarológia oktatásának történeti kérdései. In Magyar mint idegen nyelv, Hungarológia. Tankönyv és szöveggyűjtemény. Szerk. GIAY BÉLA–NÁDOR ORSOLYA. Budapest. 39–99.
- NURK, ANU 1995: Az észti–magyar kisszótár megjelenése alkalmából. In Finnisch-ugrische Kontrastive Untersuchungen. Hungarologische Beiträge 3. Szerk. KERESZTES LÁSZLÓ–LESKINEN, JUHA–MATICSAK SÁNDOR. Universität Jyväskylä. Kopi-Jyvä, Jyväskylä. 141–143.
- NURK, ANU–SEILENTHAL, TÖNU 1995: Hungarológia Észtországban – egy elfelejtett korszak a tartui magyartanításban. In Hungarológia Magyarországon kívül. Hungarologische Beiträge 4. Szerk. LAHDELMA, TUOMO–MATICSAK SÁNDOR. Universität Jyväskylä. Kopi-Jyvä, Jyväskylä. 73–80.
- NURK, ANU–SEILENTHAL, TÖNU 1998: Egy elfelejtett korszak a tartui magyartanításban. In Tartu és Magyarország. Tartu ja Ungari. Tartui Magyar Füzetek 3. AS Võru Täht, Tartu. 39–46.
- POMOZI PÉTER 1993: Morzsák a tartui magyar hungarológia történetéből. In Hungarológia 4. A Hamburgi Hungarológiai Központ Tudományos Tanácsának budapesti konferenciája (1993. május 26–27.). Tudományos, oktatásmódszertani és tájékoztató füzetek. Nemzetközi Hungarológiai Központ. Szerk. HEGEDŰS RITA–KÖRÖSI ZOLTÁNNÉ–TARNÓI LÁSZLÓ. Quality Sign, Budapest. 271–287.
- POMOZI PÉTER 1995: A hungarológia főszak megalapítása a Tartui Egyetemen. In Hungarológia 7. Tudományos, oktatásmódszertani és tájékoztató füzetek. Nemzetközi Hungarológiai Központ. Szerk. ABODY RITA–HEGEDŰS RITA–KÖRÖSI ZOLTÁNNÉ–TARNÓI LÁSZLÓ. Quality Sign, Budapest. 255–263.
- POMOZI PÉTER 1996: Tartu Ülikool ungari lektoraat ja hungaroloogia eriharu. Tartu.
- POMOZI PÉTER 1998: Tartu és Magyarország: négyszáztizenöt év a felsőoktatás történetéből. In Tartu és Magyarország. Tartu ja Ungari. Tartui Magyar Füzetek 3. AS Võru Täht, Tartu. 47–73.
- SEILENTHAL, TÖNU 1997: 75 év tanulságai. In Észti hungarológia 75, Bibliotheca Studiorum Hungaricorum In Estonia. Szerk. NURK, ANU–SEILENTHAL, TÖNU. Tartu. 185–198.

- SEILENTHAL, TÖNU 2003: Ungari keele õpetamine Tartu Ülikoolis. 200 aastat eesti keele ülikooliõpet. 1803 Eesti ja soome keele lektoraat Tartu Ülikoolis. Tartu Ülikooli eesti keele õppetooli toimetised 25. Juubelikogumik. Tartu. 306–318.
- SINIMETS, IVAR 2003: Magyartanítás Észtorszáiban: kinek, minek és hogyan? In Hngatológia a XXI. században. Balassi Bálint Intézet, Balassi Évkönyv. 173–175.
- SEPP, THEA 1994: A magyar–észt kulturális kapcsolatok múltja és jelene. In Észország a fordulat után. Folia Estonica II. Szerk. BEREZKI GÁBORNÉ MAI KIISK. Savariae, Szombathely, 1994. 101–110.
- SEPP, THEA 1998: Csekey István és a tartui magyar lektorok levelezése. In Tartu és Magyarország. Tartu ja Ungari. Tartui Magyar Füzetek 3. AS Võru Täht, Tartu. 73–86.
- STRÖMPL JUDIT 1997: Az észországi magyarság. In Ész hungarológia 75, Bibliotheca Studiorum Hungaricorum In Estonia. Szerk. NURK, ANU–SEILENTHAL, TÖNU. Tartu. 200–208.
- TÓTH RÓZSA 1994: A magyar–észt kulturális kapcsolatok rövid áttekintése. In Észország a fordulat után. Folia Estonica II. Szerk. BEREZKI GÁBORNÉ MAI KIISK. Savariae, Szombathely, 1994. 110–116.
- VOIGT VILMOS 1998: Felix Oinas és Magyarország. In Tartu és Magyarország. Tartu ja Ungari. Tartui Magyar Füzetek 3. AS Võru Täht, Tartu. 87–100.
- VÄÄRI, REET 1970: Soome ja ungari keele lektoraat Tartu ülikoolis 1918–1940. aastal. Tõid eesti filoloogia alalt III. Tartu Riikliku Ülikooli Toimetised, Tartu. 259, 302–311.